

ЛІМ

Літаратура і мастацтва

Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

№17 (5073) 8 мая 2020 г.

ISSN 0024-4686

16+

Шчасце

Аляксея Карпюка

стар. 5

Легенда

«суровага стылю»

стар. 12

Запрашэнне

на «Еўразію.DOC»

стар. 14

Аднаўленне памяці

Фота Кастуся Дробава.

Барэльеф «9 мая 1945 года». Аўтар Андрэй Бембель.

Абеліск Перамогі — галоўны ў Беларусі манумент памяці падзеям Вялікай Айчыннай вайны і самы заўважны помнік сучаснага Мінска, яго своеасаблівы сімвал. Сёння горад немагчыма ўявіць без манумента, таксама як і гісторыю Беларусі немагчыма ўспрымаць без уплыву трагічных падзей Вялікай Айчыннай вайны.

У мінулым годзе манументу Перамогі споўнілася 65 гадоў — ён быў пабудаваны ў 1954 годзе і адкрыты ў гонар 10-гадовага юбілею вызвалення Беларусі. Стваральнікамі помніка сталі Георгій Заборскі і Уладзімір Кароль. Гэта класічны чатырохвугольны абеліск вышыняй 38 метраў, абліцаваны шэрым гранітам. Вяршыня манумента ўвянчана бронзавай выявай ордэна Перамогі.

ISSN 0024-4686

«ЛІМ»-акцэнт

Перамога. «У Беларусі шмат робіцца для пемарыялізацыі падзей вайны, для ўшанавання герояў Вялікай Перамогі, і гэта заслугоўвае павагі», — падкрэсліў у размове з журналістамі міністр інфармацыі Рэспублікі Беларусь Аляксандр Карлюкевіч. Разам з кіраўнікамі арганізацый галіны ён узяў удзел ва ўрачыстай цырымоніі ўскладання кветак да помніка Герою Савецкага Саюза Джумашу Асаналіеву, які здзейсніў подзвіг у баі пры вызваленні Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў у 1944 годзе, адфармуе БелТА. «Мы невыпадкова прыйшлі сёння да помніка Асаналіеву. Побач размешчана наша галіновае прадпрыемства — «Паліграфкамбінат імя Якуба Коласа», — адзначыў Аляксандр Карлюкевіч. — Беларусь вызвалілі прадстаўнікі розных народаў, і мы шануем іх памяць».

Адзнака. Рэдакцыя газеты «Літаратура і мастацтва» стала лаўрэатам Нацыянальнага конкурсу «Залатая Ліцера» ў намінацыі «Лепшыя матэрыялы гісторыка-краязнаўчай тэматыкі». Заснавальнікам конкурсу выступае Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь. Сёлета было прадстаўлена 400 заявак перыядычных выданняў, інфармацыйных агенцтваў і персаналій. Журы адзначыла не толькі актыўнасць друкаваных сродкаў масавай інфармацыі і сеткавых выданняў, але і высокі ўзровень прадстаўленых работ.

Памяць. Перасовачная фотавыстаўка «Жаночы твар Перамогі» прадстаўлена ў Палаце прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь. Экспазіцыю падрыхтаваў Беларускі саюз жанчын сумесна з Музеем гісторыі Вялікай Айчыннай вайны. Намеснік старшыні Пастаяннай камісіі па правах чалавека, нацыянальных адносін і СМІ, намеснік старшыні БСЖ Лілія Ананіч адзначыла, што прадстаўленыя фота наглядна ілюструюць усенародны характар барацьбы з нямецка-фашысцкімі захопнікамі. «Жанчыны нараўне з мужчынамі змагаліся за сваю Радзіму. Яны былі медсёстрамі, сувязнымі, разведчыкамі. На іх плячах трымаўся быт і тыл», — адзначыла Лілія Ананіч. Перасовачная фотавыстаўка дэманстравалася ў Мінску і рэгіёнах краіны.

Разам. Звычайны афішы Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы ў падземным пераходзе на станцыі метро «Кастрычніцкая» ў Мінску замянілі цытаты з легендарнага спектакля «Паўлінка», дапоўненыя пажаданнямі акцёраў. «Цяпер спектаклі не ідуць, і замест традыцыйных афіш мы вырашылі размясціць вось такую тэатральную падтрымку ўсім беларусам. Узялі самую вядомую п'есу Янкі Купалы «Паўлінка» — наш легендарны спектакль, які ў мінулым годзе атрымаў статус нематэрыяльнай гісторыка-культурнай спадчыны. Выбравлі самыя вядомыя фразы і дадалі да іх пажаданні купалаўцаў», — распавяла БелТА намеснік генеральнага дырэктара тэатра Святлана Шыцікава. Так купалаўцы трансліруюць свой пазітыўны пасыл і паказваюць, што з нецярпеннем чакаюць сустрэчы з глядачом. Як хутка гэта адбудзецца, пакуль у тэатры дакладную дату назваць не могуць. Але разлічваюць, што спектаклі зноў пачнуцца ў канцы мая — пачатку чэрвеня.

Рэгіёны. Музей гісторыі Магілёва прэзентаваў інтэрактыўную выстаўку «Будуць вечна сады расцвітаць...», прысвечаную 75-годдзю Перамогі. У выстаўцы ўзялі ўдзел магілёўскія фатографы, якія прадставілі панараму святкавання Дня Перамогі ў Магілёве за апошнія некалькі дзесяцігоддзяў. У экспазіцыю ўвайшлі работы 12 майстроў. У арганізацыі выстаўкі музея аказаў дапамогу магілёўскі клуб ваенных рэканструктараў «За савецкую Радзіму» пад кіраўніцтвам Аляксандра Башарымава — актыўны ўдзельнік парадаў Перамогі ў многіх раёнцэнтрах рэгіёна.

Ініцыятывы. Алайн-марафон «75 ДЗЯКУЙ!» правядзе ў Дзень Перамогі Цэнтр культуры «Віцебск». Трансляцыя святочнага марафона пачнецца ў 12.00 у афіцыйным акаўнце Цэнтра культуры «Віцебск» у Instagram — @gck.vitebsk. На сувязь з вядучым прамога эфіру, кіраўніком установы культуры Глебам Лапіцкім, мяркуюць выйсці прадстаўнікі 75 творчых калектываў, устаноў культуры, школ мастацтваў, агульнаадукацыйных школ, прадпрыемстваў і арганізацый раёнаў Віцебскай вобласці. Чакаецца, што ўдзельнікі марафону падзяляцца крапальнымі гісторыямі, абмяняюцца віншаваннямі і выкажуць словы ўдзячнасці ветэранам.

Пашана. РУП «Белпошта» 9 мая правядзе паўночную «Адпраў вестку ветэрану», паведамліў у прэс-службе прадпрыемства. У некаторых аддзяленнях сувязі кожны жадаючы зможа набыць паштовыя карткі і падпісаць іх для ветэранаў. Супрацоўнікі «Белпошты» бясплатна даставяць іх па ўсёй краіне. У Мінску акцыя пройдзе з 15.00 да 17.00 на паштаме. У цэлым па краіне атрымаць і падпісаць паштоўкі можна больш як у 30 аддзяленнях.

Афіцыйныя падзеі ад Інесы ПЕТРУСЕВІЧ

у Саюзе пісьменнікаў Беларусі

Адлегласці — умоўныя

Улічваючы сучасныя рэаліі, пісьменніцкая супольнасць актыўна асвойвае новыя тэхналогіі, пракладаючы алайн-масткі ў розныя краіны свету. На сувязі — Казахстан.

Маё сяброўства з казахстанскімі калегамі пачалося ў 2013 годзе, калі на Дзяржыншчыне адзначалася 210-годдзе Адольфа Янушкевіча, чый лёс працягла час быў звязаны з казахскім стэпам. Там ён нёс пакаранне за ўдзел у паўстанні 1831 года. Надзвычай адукаваны, Адольф Янушкевіч змог у сваіх «Дарожных дзёніках» адлюстравать жыццё і побыт тагачасных «кыргызаў», перадаў дух адыходзячай эпохі качэўнікаў, сябраваў з бацькам вядомага казахскага акына Абая — Абаем Кунанбаевым.

У Казахстане помняць пра выбітнага беларуса, беражна захоўваюць яго ўнікальную этнаграфічную спадчыну. Адна з галоўных вуліц горада Нур-Султан носіць імя Адольфа Янушкевіча. Ададаць даніну павагі ў Дзягільне, дзе пахаваны Адольф Янушкевіч, паўдзельнічаць ва ўрачыстасцях у яго гонар прыязджалі кіраўнік партала «Беларускага партала ў Казахстане» Міхаіл Буланаў, літаратуразнаўцы і бизнесмены Сакен Сейфулін і Хакім Амар.

Крыху пазней па запрашэнні Нацыянальнай акадэмічнай бібліятэкі Нур-Султана мне двойчы давялося пабываць у Казахстане. Разам з прадстаўнікамі ад Беларусі Уладзіславам Цыдзікам і Генадзем Парыкіным адкрылі ў вялікай кніжнай краме казахскай сталіцы беларускі культурны цэнтр, дзе захоўваецца і бібліятэчка Саюза пісьменнікаў Беларусі, складзена з твораў класікаў і сучасных аўтараў з іх аўтографамі і пажаданнямі.

Працягам беларуска-казахстанскага сяброўства стала правядзенне алайн-сустрэчы, на якую мяне запрасіла кіраўнік бібліятэкі Нур-Султана

Умітхан Муналбаева, а маім суразмоўцам быў пісьменнік, заслужаны дзеяч Казахстана Баянгалі Алімжаннаў. Да нашай размовы далучыліся і бібліятэкары Казахстана.

Галоўнае, пра што ішла гаворка, — духоўнае адзінства двух народаў, калі людзі імкнуцца спазнаць характар, традыцыі іншых народаў. Адзін з прыкладаў, які мы згадвалі, — дзейнасць Інстытута літаратуры і мастацтва імя М. А. Аўэзава. Упершыню ў Казахстане матэрыял пра беларуска-казахскія літаратурныя сувязі быў надрукаваны ў калектывнай манаграфіі супрацоўнікаў гэтага інстытута «Міжнародныя сувязі казахскай літаратуры ў перыяд незалежнасці», прэзентацыя якой адбылася ў Мінску восенню 2008 года на II казахстанска-беларускім форуме. Працягам супрацоўніцтва сталі кнігі С. Аманьвай і А. Карлюкевіча «Беларусь у творчасці і лёсе. Літаратурны дыялог у прасторы і часе» і «Творчасць ёсць воля. Беларуская-казахская літаратурнае супрацоўніцтва».

Прыемна, што кожная новая сустрэча ці то ў Беларусі, ці то ў Казахстане нясе добры творчы плён. Баянгалі Алімжаннаў падкрэсліў: «Пасля таго, як сёлета казахскія творцы пабывалі на Мінскай міжнароднай кніжнай выстаўцы-кірмашы, з'явіліся новыя пераклады беларускіх аўтараў на казахскую мову.

Мой суразмоўца зазначыў, што 75-годдзе Вялікай Перамогі — тэма вельмі блізкая казахам, з гонарам згадаў пра тое, як яго землякі ваявалі на беларускай зямлі.

Шмат пытанняў прагучала пра творчасць для дзяцей. Баянгалі Алімжаннаў і сам працуе ў гэтым кірунку, цікавіцца, як нараджаюцца казкі, хто іх героі. Сыходзімся і ў тым, што праблемай чытання заклапочаны ў кожнай краіне.

Алена СТЭЛЬМАХ

Маладая творчасць

Падведзены вынікі Міжнароднага літаратурнага конкурсу, прымеркаванага да Дня яднання народаў Беларусі і Расіі і прысвечанага 75-годдзю Вялікай Перамогі. Арганізатарамі творчага саборніцтва выступілі Мінскае гарадское аддзяленне СПБ, культурна-асветніцкае грамадскае аб'яднанне «Наша Русь» і таварыства дружбы «Беларусь — Расія».

Конкурс праводзіўся ў намінацыях «Паэзія», «Проза», «Публіцыстыка» ў трох узроставых катэгорыях: 14—20 гадоў, 21—27 і 28—35 гадоў.

Для разгляду прафесійнаму журы, якое ўзначаліў старшыня Мінскага гарадскога аддзялення СПБ Міхась Пазнякоў, паступіла каля 200 твораў юных і маладых літаратараў з розных рэгіёнаў Беларусі і Расіі. 36 удзельнікаў конкурсу сталі лаўрэатамі. Журы аднагалосна прысудзіла Гран-пры члену СПБ Дар'і Лёсавай, якая прадставіла творы ва ўсіх трох намінацыях.

Лаўрэатамі ў намінацыі «Паэзія» сталі Лізавета Сімакова, Анастасія Клепучэвіч, Анастасія Савіч, Юлія Русаківіч, Ірына Будай, Дар'я Кішык, Павел Шастакоў, Ірына Баброўская з Мінска; Марыя Ісаенка, Марына Гутава, Павел Данілаў з Магілёва; Артур Аляшкевіч з Стара-Барысава; Яна Гільмуліна з Полацка; Любоў Сетак з Гродна; Марыяна Саломка з Санкт-Пецярбурга. У намінацыі «Проза» вызначыліся: Анастасія Верына, Лізавета Сімакова, Паліна Літоўчанка, Валерыя Кузьміна, Ірына Баброўская, Вольга Кавальчук, Ева Паркун, Анастасія Змітровіч з Мінска; Кацярына Елісеенка з Магілёва; Сняжана Оліна і Альбіна Кузняцова з п. Шаманіха Ніжагародскай вобласці (Расія). У намінацыі «Публіцыстыка» лаўрэатамі сталі Іван Псел, Дзіяна Рэкуць, Ганна Карасюк, Дзіяна Літвіновіч, Анастасія Суворова, Ксенія Казачэнка, Раман Бардзілоўскі, Мацвей Шпілеўскі з Мінска; Святлана Абрамчук з Гомеля; Гульназ Аліулава з г. Буінск (Рэспубліка Татарстан); Вольга Волкава з Салігорска; Марыя Лемяшкова з п. Шаманіха Ніжагародскай вобласці (Расія).

Павел КУЗЬМІЧ

фотафакт

У незвычайным фармаце

Падчас прэс-канферэнцыі «Новыя героі беларускай дзіцячай літаратуры і незвычайныя фарматы кнігі пісьменніцы Кацярыны Хадасевіч-Лісавой» аўтар дванаццаці кніг для юных чытачоў выказала свае думкі пра тое, як зацікавіць сучасных дзяцей кнігай.

Фота Кацярыны Дробава.

Кацярына прадставіла два выданні незвычайнага фармату, якія пабачылі свет у Выдавецкім доме «Звязда». Гэта кніга-квэст «Ключ ад Вялікай Каштоўнасці» і кніга-перакрутка «Вухуцік. ВасільВася». Пісьменніца таксама пазнаёміла з кнігай-гаджэтам «Знаёмцеся — #Падабай.к@!», выхад якой чакаецца ў найбліжэйшы час.

Зрабіць прэзентацыі яркімі і запамінальнымі дапамагаюць персанажы ў выглядзе лялек і казачныя атрыбуты, пра якія аўтар расказвае ў кнігах. Удзельнікі прэс-канферэнцыі мелі магчымасць пабачыць чараўны кукларак і той самы ўказальны слуп, які ў кнізе-квэсце адпраўляе чытачоў у Злавесны лес, да Таямнічага возера і на

Ведзьміна балота. Пазнаёміліся з сімпатычным і ўжо вядомым юным чытачам Вухуцікам, пабачылі новага героя Падабайку і нават атрымалі ад яго сапраўдны «лайк» (сэрцайка-пячатку абаяльны Падабайка ставіў прысутным на далоні).

Расказала Кацярына і пра тое, як ствараюцца буктэрэйлеры да яе кніг. Цікавыя відэаролікі здымае творчая каманда настаўнікаў і вучняў Ждановіцкай сярэдняй школы Мінскага раёна. Буктэрэйлеры да кніг, змешчаныя ў QR-кодах, знаходзяцца на вокладках, іх лёгка прагледзець з дапамогай смартфона. Так чытач мае магчымасць бліжэй пазнаёміцца з кнігай яшчэ да таго, як пачне чытаць.

Міра ІЎКОВІЧ

стасункі

Працяг беларуска-чачэнскага супрацоўніцтва

Другі нумар часопіса мастацкага перакладу «Гоч» за гэты год, які выходзіць у Грозным на чачэнскай мове, па традыцыі прадставаў старонкі твораў беларускіх пісьменнікаў.

Апублікавана вялікая падборка вершаў Міхася Пазнякова і апавяданне Алеся Карлюкевіча «Бацькі заўсёды добрыя», адрасаванае юнаму чытачу (у перакладзе Адама Ахматукаева).

У апошнія дзесяцігоддзі склаліся трывалыя сувязі беларускіх і чачэнскіх літаратараў. У розных выданнях Чачэнскай Рэспублікі з'явіліся публікацыі твораў як класікаў беларускай літаратуры, так і сучасных творцаў: Якуба Коласа, Янкі Купалы, Мікалы Купрэева, Алеся Бадака, Навума Гальперовіча, Тэацыяны Сівец, Юліі Алейчанкі... Часопіс «Нана» надрукаваў артыкулы пра Максіма Багдановіча, Рыгора Бардуліна. Адам Ахматукаеў выдаў кнігу беларускай паэзіі ў сваіх перакладах на чачэнскую мову. Вялікае спрыянне справе прапаганды беларускай літаратуры аказвалі і аказваюць Лула Куні (на вялікі жаль, яна нядаўна пайшла з жыцця), Пецімац Пецірава, Руслан Кадзіеў.

— І ў наступных нумарах нашага выдання, — паведаміла галоўны рэдактар часопіса «Гоч» Пецімац Пецірава, — мы абавязкова прадоўжым знаёміць чачэнскага чытача з беларускай літаратурай. Найперш прадставім творчасць Уладзіміра Караткевіча. Над перакладамі яго паэтычных твораў працуе Адам Ахматукаеў.

Сяргей ШЫЧКО

конкурсы

Новыя зоркі

Міжнародны праект *Star Flowers* змяняе фармат

У Беларусі апошнім часам праводзіцца шмат цікавых дзіцячых конкурсаў, якія накіраваны на развіццё талентаў. Такія конкурсныя праекты дазваляюць адкрыць новыя зоркі, якія ў далейшым могуць стаць гонарам краіны. Міжнародны конкурс мастацтваў *Star Flowers* праходзіць у Беларусі ўжо пяты раз. За гэты час праект зарэкамендаваў сябе як творчую пляцоўку для амбіцыйных і ўпэўненых у сабе хлопчыкаў і дзяўчынак. Сёлета конкурс пройдзе з 12 па 15 мая.

Арганізатары V Міжнароднага конкурсу мастацтваў *Star Flowers* мяняюць фармат правядзення мерапрыемства і пераводзяць яго ў рэжым анлайн. Дзякуючы сучасным тэхналогіям будзе захавана празрыстасць ацэнкі нумароў і створаны эффект прысутнасці як для ўдзельнікаў, так і гледачоў. Рашэнне абумоўлена складанай эпідэміялагічнай абстаноўкай у краіне і свеце.

У конкурсе *Star Flowers* пяць намінацый: «Вакал», «Аўтарская песня», «Інструментальная музыка», «Харэаграфія» і «Конкурс малюнкаў». Галоўны прыз — грашовая прэмія ў 1000 еўра.

— За чатыры гады ў конкурсе паўдзельнічала каля трыццаці краін. Сярод іх — такія далёкія, як Паўднёвая Карэя, Палесціна, Куба, Ірландыя, — расказала дырэктар конкурсу *Star Flowers* Наталля Скапец. — З многімі канкурсантамі я падтрымліваю сувязь да гэтага часу. Вельмі радуецца такім цёплым адносінам. У мяне даўно было жаданне стварыць анлайн-школу, і цяперашняя сітуацыя ў свеце дапамагла часткова рэалізаваць гэтыя

думкі. Мне цікава прамае ўзаемадзеянне з нашымі ўдзельнікамі, гледачамі. Яшчэ мы плануем арганізаваць бітву лайкаў на партале.

Інтэрнэт-фармат дазволіў дадаць новую намінацыю — конкурс дзіцячых малюнкаў. Арганізатары прапануюць пафантазіраваць на тэму «Свет вачыма дзяцей» і з дапамогай малюнкаў расказаць пра сваё бачанне свету. Работа можа быць выканана ў любой тэхніцы.

— Конкурс малюнкаў узнік нечакана. Бывае, прыходзіць да мяне дзіця, чакае заняткаў і просіць паперу памалываць, — дзеліцца Наталля Скапец. — Калі потым бачу работы, заўсёды захапляюся ўзроўнем 9-гадовых і 10-гадовых дзяцей. Таму мне падалася цікавай ідэя стварыць такую намінацыю ў рамках конкурсу. Для нас, арганізатараў, вельмі важна, каб дзіця самавыяўлялася і паказвала свае магчымасці.

Журы конкурсу — эксперты, арганізатары міжнародных фестываляў, конкурсаў і тэлепраектаў, прадзюсары і артысты. У 2020 годзе ў журы ўвайшлі: Глеб Лапіцкі, генеральны дырэктар ДУ «Цэнтр культуры “Віцебск”», дырэктар Дырэкцыі Міжнароднага фестывалю мастацтваў «Славянскі базар у Віцебску»; Марына Андрусенка, галоўны музычны рэдактар праектаў Першага канала «Голас» і «Голас. Дзеці»; Віктар Лейс, музычны прадзюсар кампаніі *Lieder Leis*, арганізатар міжнародных конкурсаў у Еўропе, дырэктар конкурсу *Euro Pop Contest «Berliner Perle»*.

Вікторыя АСКЕРА

зваротная сувязь

Канал «Культура» Беларускага радыё запрашае слухачаў літаратурна-мастацкія і пазнавальныя праекты. У суботу і нядзелю ў праекце «Паэтычная раніца» прагучаць радыёкампазіцыі паводле вершаў паэтаў-франтавікоў, у тым ліку Аляксея Пысіна. Праграма «Паэзія XXI стагоддзя» прапануе творчасць Таісы Бондар.

Публіцыстычныя праекты выхаднога дня «Кнігалюбу» і «Запрашаем у кнігарню» пазнаёмяць з літаратурнымі падзеямі і кніжнымі навінкамі. У апошнім прагучыць агляд штотыднёвіка «ЛіМ».

У «Літаратурнай анталогіі» з панядзелка да пятніцы гучаць старонкі кнігі Івана Шамякіна «Трывожнае шчасце», у «Радыё-бібліятэцы» — рамана Эрыха

Марыі Рэмарка «Трыумфальная арка». «Літаратурныя гісторыі» ў выхадныя, у вяртанні час, прапануюць аповяданне Барыса Мікуліча «Зорка» і навелу Іва Андрыча «Увесце пра соль» Іва Андрыча.

У межах праграмы «Радыётэатр. Лепшае» ў суботу прагучыць першая частка радыёверсіі спектакля «Радавыя» па аднайменнай п'есе Аляксея Дударова, а таксама апавяданне

Івана Навуменкі «Рэйкі». Нядзельным вечарам прыхільнікаў тэатра чакае радыёспектакль «Незамужняя ўдава» паводле Мікалая Матукоўскага.

Штовечар для маленькіх слухачоў на «Культуры» гучыць «Вячэрняя казка», а па буднях у праекце «Дасціпныя. Нястомныя. Кемлівыя» агучваюцца старонкі кнігі Паўла Місько «Навасёлы».

Шчасце здабыць

на развітанне

Памяці Эльвіры Вашкевіч

Эльвіра Вашкевіч, якой не стала сонечным першамайскім днём, была ў роўнасці творчых сіл, як квітнеючая вясна. Вясна ўбіраецца ў сілу: звініць птушыным шматгалоссем, вабіць беларужовай квеценню садоў. У гэтай сімфоніі жыцця не пакідае сум пра тую яркую часцінку, якой ужо няма з намі...

Эльвіра нарадзілася ў Мінску ў 1967 годзе. Выдатніца, якая іграла на фартэпіяна, выбрала Мінскі радыётэхнічны інстытут, каб стаць інжынерам-радыётэхнікам. І, відавочна, знайшла сябе ў не зусім звыклай для дзяўчыны справе: атрымала некалькі аўтарскіх пасведчанняў аб вынаходніцтвах у галіне лазерных тэхналогій мікраэлектронікі.

Але далейшы лёс распарадзіўся так, што большых вяршынь яна дасягнула ў літаратурнай творчасці. Імя Эльвіры Вашкевіч добра вядома ў айчынных выдавецтвах як аднаго з самых запатрабаваных аўтараў. Але геаграфія творчых памкненняў творцы значна шырэйшая. Яе артыкулы, апавяданні, кнігі выходзілі ў Расіі, Францыі, Англіі, ЗША, Ізраілі, Кітаі.

Адпраўным пунктам у выпрабаванні творчых сіл для Эльвіры аказаўся

2002 год, калі ў маскоўскім часопісе пабачыла свет яе першае апавяданне «Вампіры». Першае выданне аўтара «Кніга і варона» з'явілася праз год. І амаль кожны год — кніжныя навінкі, вельмі разнапланавыя.

Маё знаёмства з творчасцю Эльвіры Віктараўны пачалося з кнігі «Дарога да Срэбных Вадападаў», якая ўбачыла свет у 2014 годзе ў Выдавецкім доме «Звязда». Жанрам фантастыкі аўтар валодае вельмі ўдала.

Потым — дзіцячыя творы. З 2016 года Эльвіра вельмі актыўна супрацоўнічала з выдавецтвам «Народная асвета» і парадавала юных чытачоў кнігамі «Мурка — Фея Часу», «Прыгоды плюшавага медведзяніці», «Жыццё і прыгоды Белай Жабкі», «Белы, дзікі, крылаты», «Сябры з 6 “Б”».

Маё чарговае адкрыццё Эльвіры Вашкевіч адбылося летась: калі я член журы Нацыянальнага літаратурнага конкурсу я чытала творы намінантаў. Хоць перамогу атрымаў і іншы аўтар, зборнік апавяданняў Эльвіры Вашкевіч «Рэха», падрыхтаваны выдавецтвам «Чатыры чвэрці», быў вельмі заўважны.

«Рэхам» аказаліся аб'яднаныя пад адной вокладкай 10 апавяданняў пра вайну. Эльвіра нарадзілася ў той час, калі мірнае

жыццё набірала моц. Але яе чулае сэрца не магла не крануць гэтая тэма.

Жыццесцвярджалнасць прысутнічала ў Эльвіры ва ўсім. Хоць стан яе здароўя прымушаў пісьменніцу быць пераважна дома. Але інтарэсы творцы былі шырокія. Помню, як доўга мы размаўлялі з Эльвірай па тэлефоне. Ёй хацелася быць карыснай Саюзу пісьменнікаў, выказала шмат прапановаў. Яна вельмі любіла жыццё. Але лёс адмераў ёй толькі 52 гады...

Светлая памяць пра светлага чалавека, выдатную пісьменніцу застанецца з намі. У выдавецтвах ляжаць яе рукапісы, якія, хочацца верыць, выйдуча з друку. Эльвіра Вашкевіч не страчвае сувязі з чытачамі...

Алена СТЭЛЬМАХ

Саюз пісьменнікаў і Мінскае гарадское аддзяленне СПБ смуткуюць з прычыны смерці пісьменніцы Эльвіры Віктараўны Вашкевіч і выказваюць шчырыя спачуванні яе родным і блізкім.

Саюз пісьменнікаў Беларусі і Мінскае гарадское аддзяленне СПБ выказваюць шчырыя спачуванні пісьменніцы Наталлі Віктараўне Саветнай з прычыны напатакаўшага яе вялікага гора — смерці брата Аляксандра.

9 мая — 100 гадоў з дня нараджэння Іосіфа Белановіча (1920—1998), жывапісца.

9 мая 95 гадоў таму была створана Бабруйская філія «Маладняка».

9 мая 85 гадоў спаўняецца Таццяне Сцяпанавай, цымбалістцы, педагогу, заслужанай артыстцы БССР.

9 мая 70-гадовы юбілей святкуе Ігар Савін, мастак-афарміцель.

10 мая — 90 гадоў з дня нараджэння Ніны Паўлавай, майстра мастацкага ткацтва.

11 мая 65-годдзе адзначае Віктар Праўдзін, пісьменнік.

12 мая — 220 гадоў з дня нараджэння Валенція Ваньковіча (1800—1842),

жывапісца, прадстаўніка рамантизму.

13 мая — 145 гадоў з дня нараджэння Станіслава Жукоўскага (1875—1944), жывапісца.

13 мая — 115 гадоў з дня нараджэння Стэфаніі Станюты (1905—2000), актрысы, народнай артысткі БССР і СССР.

13 мая 70 гадоў спаўняецца Людміле Колас, спявачцы, педагогу, заслужанай артыстцы БССР.

14 мая — 90 гадоў з дня нараджэння Валлянціны Цецеравай, майстра мастацкага ткацтва.

15 мая — 115 гадоў таму быў апублікаваны ў газеце «Северо-Западный

край» верш «Мужык», першы падпісаны псеўданімам «Я. Купала».

15 мая — 105 гадоў з дня нараджэння Дзмітрыя Палітыкі (1915—1965), крытыка, літаратуразнаўца, паэта.

15 мая — 105 гадоў з дня нараджэння Дзмітрыя Уксусава (1915—1989), празаіка, публіцыста.

15 мая — 80 гадоў з дня нараджэння Баляслава Сяўко (1940—2002), акцёра, заслужанага артыста БССР.

15 мая — 75 гадоў з дня нараджэння Валерыі Анісімава (1945—2011), літаратуразнаўца.

15 мая — 70 гадоў з дня нараджэння Людмілы Чумак (1950—2009), мовазнаўцы, педагога.

«ЛіМ»-люстэрка

Часовая экспазіцыя «Героі вайны на Краснай плошчы» адкрылася ў Беларускай дзяржаўнай музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, паведамляе БелТА. Праект прысвечаны 75-годдзю Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне і 75-годдзю парада Перамогі на Краснай плошчы. У экспазіцыі прадстаўлена 70 арыгінальных прадметаў з фондаў музея: фотаздымкі, на якіх адлюстраваны ўдзельнікі парада ў форме, а таксама падзякі і граматы. «Дэталі і падрабязнасці, звязаныя з парадом, становяцца вядомымі з асабістых успамінаў воінаў. Як ехалі на парад, як рыхтаваліся, удзельнічалі і што перажылі ў той знамянальны момант... Па-мастацку аформлены ўрыўкі з успамінаў перадаюць тыя самыя непаўторныя перажыванні і эмоцыі», — падкрэсліла загадчыца аддзела ваенна-франтавой гісторыі Святлана Прыбыш.

Расійскі дзіцячы фонд узнагародзіў Уладзіміра Ліпскага ганаровым званнем «Рыцар дзяцінства». Дзіцячы пісьменнік і грамадскі дзеяч атрымаў гэты тытул за шматгадовую дзейнасць па патрыятычным, маральным выхаванні падрастаючага пакалення, умацаванні сяброўства паміж народамі Саюзнай дзяржавы, за ўнёсак у ахову дзяцінства. Уладзімір Ліпскі ўжо 40 гадоў ўзначальвае часопіс для малодшых школьнікаў «Вясёлка». Плён яго працы — «Буся» (для дашкольнікаў) і «DOMiK» (для падлеткаў). Уладзімір Ліпскі кіруе рэспубліканскай грамадскай арганізацыяй «Беларускі дзіцячы фонд», а таксама ўваходзіць у склад Нацыянальнай камісіі па правах дзіцяці і прадстаўляе Беларусь у Прэзідыуме Міжнароднай асацыяцыі дзіцячых фондаў.

Прэм'ера кароткаметражнага фільма Сяргея Батаева «Стары ваяка», у якім народны артыст СССР Уладзімір Этуш сыграў сваю апошнюю ролю ў кіно, адбудзецца 9 мая на канале «Культура», паведамляе РІА «Новості». За год да сваёй смерці У. Этуш прыняў прапанову рэжысёра-пачаткоўца і пагадзіўся зняцца ў яго дэбютнай стужцы, дзе сыграў ветэрана Першай сусветнай вайны Ягора Кузьміча. Герой рвецца абараняць Радзіму і падчас Вялікай Айчыннай вайны, нягледзячы на паважаны ўзрост. Сам Уладзімір Этуш пайшоў на вайну ў 1941 годзе 19-гадовым юнаком, ледзь скончыўшы першы курс Шчукінскага тэатральнага вучылішча. У 1943-м годзе быў цяжка паранены і камісаваны. Узнагароджаны ордэнам Чырвонай Зоркі, а таксама іншымі ордэнамі і медалямі. «Уладзімір Абрамавіч быў адным з першых, хто паверыў у мяне, нікому невядомага і пагадзіўся зняцца ў фільме “Стары ваяка”, — адзначае рэжысёр. — Гэта апошняя кінапраца вялікага чалавека, які быў сапраўдным ваякам і на фронце, і ў тэатры, і ў жыцці».

Вучоныя з галерэі Маўрыцхэйс (Нідэрланды) абнародавалі вынікі маштабнага даследавання карціны «Дзяўчына з жамчужнай завушніцай» (1665 год) нідэрландскага мастака Яна Вермеера, паведамляе *The Guardian*. «Нам удалося шмат даведацца аб матэрыялах і метадах Вермеера. Але і па сёння дакладна не ведаем, хто гэтая дзяўчына, — заўважыла кіраўнік праекта Эбі Вандзіверэ. — Дзякуючы ж такой загадцы яна, як і раней, будзе цікавая ўсім». Так, рэстаўратары змаглі зрабіць два найбуйнейшыя адкрыцці: знайшлі ў дзяўчыны вейкі, складкі зялёнай тканіны на заднім плане, а не проста цёмны фон, як лічылі раней. Усё гэта дазволіла зрабіць выснову, што на палатне адлюстраваны рэальны чалавек. Дагэтуль даследчыкі меркавалі, што адсутнасць веек можа быць звязана з тым, што Вермеер пісаў абстрактны твар. Аналагічнае тлумачэнне тычылася і бяспарнага прасторы. Легендарная жамчужына, хутчэй за ўсё, — аўтарскі вымысел. У яе няма контуру і кручка, патлумачылі даследчыкі.

Цікавінкі ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

Аднаўленне памяці

Фота Кастуся Дробава.

манумента быў запалены вечны агонь. Падземная мемарыяльная зала пад плошчай Перамогі з'явілася ў 1984-м, калі было адкрыта мінскае метро. У тым жа годзе на плошчы ўсталяваны спецыяльныя пастаменты з зямлёй з гарадоў-герояў.

Да 1954 года на плошчы, якая тады называлася Круглай (плошча Перамогі атрымала сваю сучасную назву ў 1958 годзе), стаяў памятны камень. Засталіся архіўныя фотаздымкі гэтага протапомніка, на якіх можна разгледзець выбіты на камені тэкст: «Здесь будет сооружен памятник победы...»

Апошнія месяцы мінчане бачылі манумент Перамогі, схаваны ў будаўнічых лясы, а тэрыторыя самой плошчы была агароджана. Ішла рэканструкцыя галоўнага месца ўшанавання герояў і ахвяр вайны. Апошні раз плошча перажывала капітальны рамонт каля 17 гадоў таму, у 2003 годзе. У жніўні 2019 года, калі пачыналіся работы, з'явілася інфармацыя пра тое, што падчас рэканструкцыі змяняць стылабат (верхнюю частку ступеньчатага цокала), на якім стаіць манумент. Сам абеліск таксама будзе рэканструюваны, мадэрнізуюць падземную рытуальную залу. Заказ Міністэрства культуры на рэканструкцыю плошчы Перамогі выконваў «Гаррамаўтадар». Таксама ў працах удзел узяла «Белрэтаўрацыя».

У сярэдзіне красавіка агароджу вакол плошчы знялі — і абеліск паўстаў перад мінчанамі абноўлены. Ужо быў запалены вечны агонь, высаджаны яліны, па ўсёй плошчы замянілі гранітную плітку. Стэлу пачысцілі, апрацавалі швы паміж плітамі, каб

туды не трапляла вада. Асабліваю ўвагу надалі сімвалічным аб'ектам абеліска: ордэн Перамогі апрацавалі з дапамогай сусальнага золата, гарэльефы з пастамента пакрыты воскам.

У асноўным выгляд плошчы Перамогі застаўся нязменны (пры рэканструкцыі ўсе аб'екты імкнуліся пакінуць у першапачатковым выглядзе). Значныя змены адбыліся на падземнай мемарыяльнай пляцоўцы: там з'явіўся мультымедычны экран, адмысловая экспазіцыя з архіўнымі фотаздымкамі і карцінамі беларускіх мастакоў,

дадатковыя капіталі і дэкаратыўнае падсвечванне.

Працы былі скончаны нават раней тэрміну, і цяпер адноўленая плошча Перамогі гатовая да святкавання. Плошча Перамогі застаецца адным з самых заўважных месцаў сучаснага Мінска і заўсёдным напамінам пра трагедыю Вялікай Айчыннай вайны, якая закрунула ледзь не кожную беларускую сям'ю і памяць пра якую мусяць перадавацца дзеля таго, каб гэтая трагедыя назаўсёды заставалася ў мінулым.

Падрыхтавала Ганна ІВАНОВА

Кадр з дакументальнага фільма пра будаўніцтва абеліска Перамогі. Сярэдзіна 1950-х гадоў.

Гісторыя болю

Задача захавання памяці і ўдакладнення ведаў пра значныя гістарычныя падзеі, асаблівае месца сярод якіх займае Вялікая Айчынная вайна, — справа актуальная ва ўсе часы, не толькі ў 75-годдзе Вялікай Перамогі. Новыя знаходкі і даследаванні дапамагаюць гісторыкам глыбей зразумець і адчуць падзеі таго часу.

Пасля вайны ў Беларусі створана каля 9 тысяч мемарыялаў. Найбольш вядомыя — мемарыяльны комплекс «Хатынь», Курган Славы, «Брэсцкая крэпасць-герой»... У незалежнай Беларусі праца па захаванні і ўшанаванні памяці была працягнута. У 1995 годзе адкрыты мемарыяльны комплекс «Буйніцкае поле», у 2004 годзе з'явіўся мемарыяльны ансамбль воінам-пагранічнікам ў Гродне, скульптурную кампазіцыю «Героям граніцы, жанчынам і дзецям, якія падзвігам сваімі набылі бессмяротнасць», адкрытым у Брэсцкай крэпасці ў 2011 годзе...

«Але большая частка падзей, якім былі прысвечаны гэтыя мемарыялы, адлюстраваны ў экспазіцыі музея Вялікай Айчыннай вайны. Такім чынам, можна казаць, што ў нашым музеі сыходзяцца ўсе лініі, якія цягнуцца ад гэтых знакавых пунктаў», — распавёў вучоны сакратар Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны Валерый Надтачаеў падчас прэс-канферэнцыі ў Доме прэсы, прысвечанай мемарыялам Вялікай Айчыннай вайны.

Фонды музея штогод папаўняюцца больш чым тысячай прадметаў. У кожнай з экспазіцыйных залаў размешчаны інфармацыйныя, якія дазваляюць выкарыстоўваць музейныя і архіўныя звесткі. У музеі адлюстравана сацыяльная падтрымка ветэранаў і тых, хто пакутаваў у гады вайны, сем'яў загінулых у гады вайны. Штогод ва ўсіх рэгіёнах праводзяцца абследаванні ўмоў жыцця ветэранаў. Яшчэ адна сфера дзейнасці — пошукавая праца, без якой немагчымы любы даследаванні, важныя для захавання гістарычнай памяці.

Фота Кастуся Дробава.

Бязрозавы сум Хатыні.

Артур Зельскі, дырэктар мемарыяльнага комплексу «Хатынь», падкрэсліў важнасць эмацыянальнага перажывання ў захаванні памяці пра жахі вайны: «Памяць варта захоўваць не толькі дзеля наступных пакаленняў, але ў першую чаргу — дзеля цяперашняга. Глобальнае зло ў першую чаргу было накіравана на звычайных, нявінных людзей. «Хатынь» — помнік не толькі адной вёсцы і не толькі

ўсім спаленым вёскам рэспублікі. Гэта помнік усім мірным жыхарам Беларусі, незалежна ад нацыянальнасці і веравызнання, якія пакутавалі ў часы Вялікай Айчыннай вайны».

За мінулы год мемарыяльны комплекс «Хатынь» наведала 250 тысяч чалавек, значная частка — грамадзяне Расійскай Федэрацыі, паведаміў дырэктар мемарыяла. Людзі самі прыязджаюць у «Хатынь»: большасць — сямейныя экскурсіі. Цяпер важна звярнуцца да гісторыі жывых сведкаў — дзяцей вайны, прадставіць вайну праз трагедыю маленькага дзіцяці, трагедыю ўнутранага свету, лічыць Артур Зельскі. ««Хатынь» дае магчымасць адчуць гэты жах. Бачу, як змяняюцца маладыя людзі, асабліва маладыя маці, калі прыязджаюць сюды. Яны, пачынаюць успрымаць вайну не абстрактна. Гэта больш не вайна з кніжкі або фільма», — расказвае Артур Зельскі.

Тыя, хто сёння ўступае ў дарослае жыццё, — ужо іншае пакаленне... Ці хочацца ім ведаць пра вайну? Шматлікія мемарыяльныя комплексы, якія можна сустрэць ва ўсіх рэгіёнах нашай краіны, дазваляюць дзецям, народжаным пад мірным небам, даведацца і, што важна, адчуць цану, якой здабыты мір і свабода нашай зямлі. Галоўнае, каб лініі, якія цягнуцца ад гэтых пунктаў памяці, раскіданых па ўсёй Беларусі, сыходзіліся ў сэрцах.

Ганна ІВАНОВА

Незабыўная «Данута», аўтар якой мог бы атрымаць «Героя»

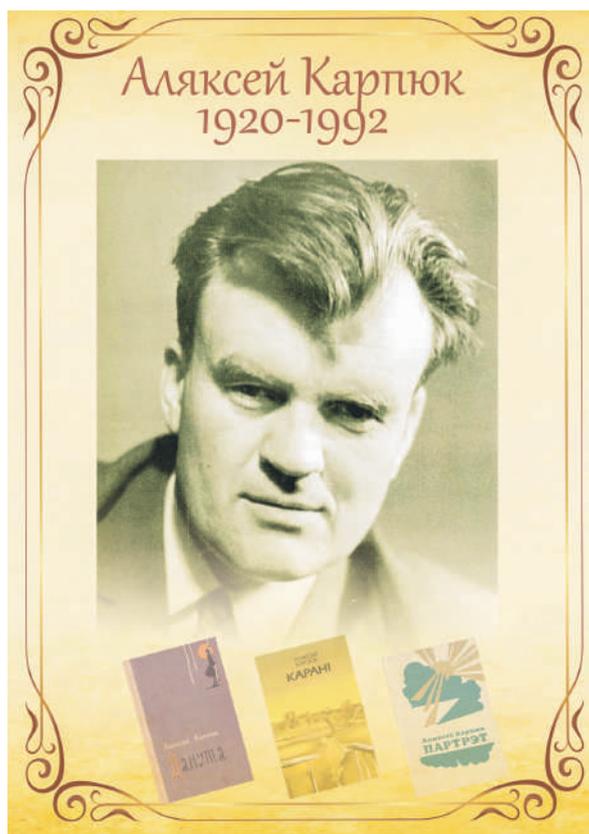
Злаўрэатам літаратурнай прэміі імя Івана Мележа, заслужаным работнікам культуры Беларусі, пісьменнікам Аляксеем Карпюком я пазнаёміўся бліжэй 15 мая 1987 года ў Слоніме. Ён узначальваў тады Гродзенскае абласное аддзяленне Саюза пісьменнікаў і з групай літаратараў прыехаў у горад над Шчарай віншаваць з 75-годдзем старэйшага заходнебеларускага паэта Анатоля Іверса. Вечарына адбылася ў раённым Доме культуры. Я веў вечарыну і трохі хваляваўся. Учарашні студэнт — і такая адказная місія! Перад пачаткам вечарыны Аляксей Нічыпаравіч падышоў да мяне:

— Не хвалюйся, Сяргей, вядзі сябе спакойна і проста. Няма тут перад кім хвалявацца...

І ўсё ж хвалявацца было перад кім: прыехалі пісьменнікі з Мінска, Гродна, іншых гарадоў і мястэчак. Аляксей Карпюк сеў побач са мною і часам адпускаў вясёлыя рэплікі. Відаць, каб мяне падтрымаць. Пасля слова даў яму. Ён выступаў цікава, проста і з гумарам, амаль так, як заўсёды гэта рабіў яго сябра Янка Брыль (яны нават у нечым былі падобнымі). Аляксей Карпюк падарыў Анатолю Іверсу прыгожы і дарагі партфель і пажадаў напісаць і выдаць столькі кніг, колькі ўлезла б у гэты партфель.

Шоў час, іншым разам званіў, пісаў яму. Ён абяцаў дапамагчы выдаць асобным зборнікам вершы слоніміскіх літаратараў. На вялікі жаль, наша задумка засталася нерэалізаваная. Праз пяць гадоў пасля першай нашай сустрэчы Аляксея Карпюка не стала. Гэта здарылася 14 ліпеня 1992 года. І нешта адразу страцілася, згубілася на літаратурнай ніве Гродзеншчыны. Аляксея Карпюка не хапае і сёння: мужанага, смелага, разважлівага і таленавітага чалавека.

Нарадзіўся Аляксей Карпюк у сялянскай сям’і 14 красавіка 1920 года на Беласточчыне ў вёсцы Страшава. Скончыўшы ў 1934 годзе мясцовую сямігодку, вучыўся ў польскай гімназіі ў Вільні. У 1939 годзе паступіў у Навагрудскае педвучылішча. «Было нас пяць хлопцаў з Наднямоння, з-пад Налібоцкай

Паштоўка, прысвечаная Аляксею Карпюку. Выйшла ў Слоніме.

Аднойчы гітлераўцы адбіралі добраахвотнікаў на станцыю нешта залатаць. Трапілі туды і Аляксей Карпюк з братам. Ад’ехалі каля дваццаці кіламетраў на станцыю Тызенгоф. Сталі там грузіць дошкі ў вагоны. Дваім братам рызыкаваць на ўцёкі было небяспечна. Вырасылі, што паспрабуе ўцячы адзін Аляксей. І ён паспрабаваў. Стаў на буфер між вагонамі і нырнуў пад вагон, а потым выскачыў у цёмнае месца і знік. Усю ноч ішоў па палях, а раніцай залез да аднаго баўэра ў гумно і да вечара праспаў. Потым з рознымі прыгодамі зноў пайшоў далей. Сеў на цягнік і даехаў да Беластока, дабраўся да роднай вёскі. А там бацька «перадаў» яго партызанам. Пачалася лясная эпапея.

У 1944 годзе Аляксей Карпюк стаў камандзірам партызанскага атрада імя Кастуся Каліноўскага на Гродзеншчыне. А ў 1944—1945 гадах служыў у арміі шаранговым наводчыкам 756 стралковага палка 150 Берлінскай дывізіі 79 стралковага корпуса. Быў наводчыкам 76-міліметровай гарматы. Асабліва вызначыўся падчас Вісла-Одэрскай аперацыі, калі агнём гарматы знішчыў дзясяткі фашыстаў і некалькі самаходных гармат. Двойчы быў паранены.

У баях за Берлін адзначыўся так, што камбат Іван Кучэрын прадставіў яго на званне Героя

Савецкага Саюза. І нават паведаміў пра гэта бацькам Аляксея на Беласточчыну. Але «Героя» Карпюку не далі, паколькі ён быў «заходнікам» і палонным у канцлагеры Штутгоф. Вось як пра гэта згадвае сам Карпюк у «Дзённіку» (Аляксей Карпюк. Развітанне з ілюзіямі». Гародня-Wroclaw. 2008. С. 3890): «Выклікае камбат. Мяне прадставілі да звання Героя Савецкага Саюза (і на яго пакінула ўражанне сцэнка, як я клаў снарады ў гушчу немцаў, калі перасякалі паляны!). А мне не верыцца, каб з прадстаўлення гэтага нешта выйшла. “Заходнік”, Штутгоф. Апавядаю камбату пра выпадак з начальнікам разведкі дывізіі — капітанам Бойчанкам. Кучэрын супакойвае. У душы з ім усё не згаджаюся. Ды і мала маю яшчэ заслуг. У батарэі я, напрыклад, у параўнанні з сяржантам Марозавым — навабранец, без году тыдзень».

«Героя» Аляксей Карпюк сапраўды не атрымаў. Але быў узнагароджаны ордэнам Айчыннай вайны II ступені. Пазней Аляксея Нічыпаравіча

ўзнагародзіць і ордэнам Айчыннай вайны I ступені, і ордэнам Чырвонага Сцяга, медалямі. А палякі ўганаруюць яго залатым крыжам ордэна «Віртуцці Мілітары».

30 красавіка 1945 года, падчас ўзяцця Рэйхстага, Аляксей Карпюк атрымаў вельмі цяжкае асколачнае раненне. Асколак трапіў у лёгкае, і да канца лета беларус знаходзіўся на лячэнні ў вайсковым шпіталі ў Познані. Ён страціў частку лёгкага, а некалькі асколкаў дактары дасталі толькі ў канцы 1940-х гадоў, калі па рэкамендацыі былога старшыні Гродзенскага абкама партыі Сяргея Прытыцкага Аляксея Карпюка паклалі ў шпіталь імя Скліфасоўскага, што ў Маскве, і правялі там аперацыю.

Пасля вайны Аляксей Карпюк паступае на факультэт замежных моў Гродзенскага педінстытута. Студэнтам пачынае пісаць прозу. У часопісе «Польмя» ў 1953 годзе студэнт Карпюк дэбютуе апавесцю «У адным інстытуце». А праз пяць гадоў выдае першую кнігу апавяданняў і апавесцей «Дзве сасны».

Працоўная дзейнасць пісьменніка выдалася разнастайная і няпростая. Быў загадчыкам райана ў м. Сапоцкіна, дырэктарам школы на Ваўкавышчыне, працаваў у Гродзенскім педінстытуце, у рэдакцыях газет, загадчыкам агенцтва «Інтурыст» у Гродне, дырэктарам музея атэізму і гісторыі рэлігіі ў Гродне, а з 1978 года ўзначальваў Гродзенскае аддзяленне Саюза беларускіх пісьменнікаў.

Але, дзе б ні працаваў Аляксей Карпюк, ён заўсёды пісаў. «Пісанне стала маім лёсам. Я знайшоў спосаб, як найбольш быць карысным людзям. Я спазнаў шчасце, я ведаю, як мне жыць!» — згадваў у аўтабіяграфіі «Мая Джамалунгма». Дарэчы, пра гэты выдатны твор пісала нават газета «Бацькаўшчына», якая выдавалася ў Мюнхене.

Жылося Аляксею Нічыпаравічу нялёгка. Ён быў адкрытым і смелым. На V З’ездзе пісьменнікаў Беларусі ў Мінску, які адбыўся 13 мая 1966 года, Аляксей Карпюк адкрыта выступіў па тых праблемах, якія набалелі, якія хвалявалі многіх творцаў. У сваім выступленні ён абараніў і гонар беларускіх літаратараў, а таксама паэта са Слоніма Анатоля Іверса і празаіка з Гродна Васіля Быкава за нападкі з боку мясцовых чыноўнікаў і КДБ.

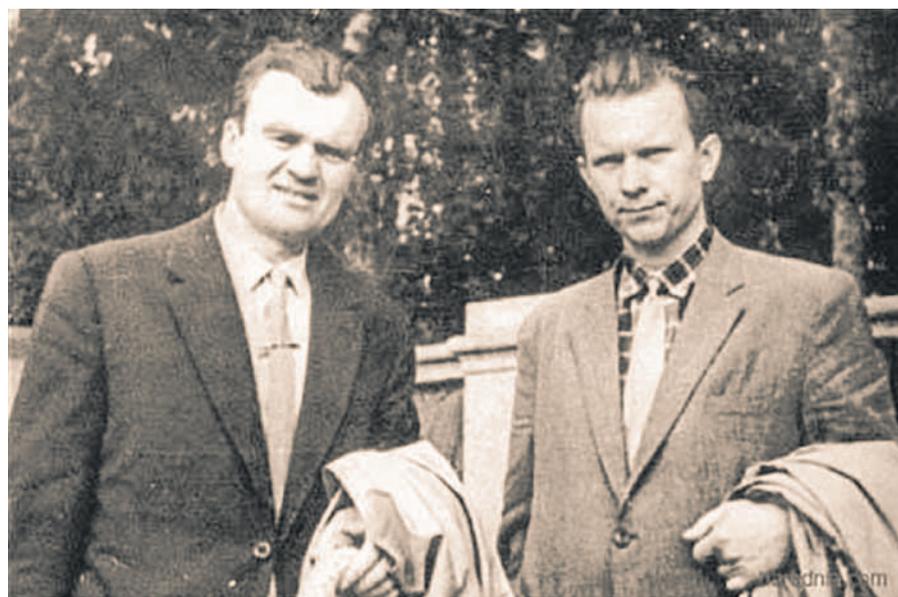
Самым знаным і папулярным творам Аляксея Карпюка застаецца апавесць «Данута», якая перакладзена на многія мовы свету. Калі мне сумна — перачытваю, адключаюся ад сённяшніх праблем, вяртаюся ў Вільню, дзе жыла прыгожая і шчырая Данута. Найвыдатнейшы твор! Адзін з найлепшых пра каханне. Гродзенская пісьменніца Ала Петрушкевіч лічыць, што «Дануту» Аляксея Карпюка можна паставіць поруч з «Альпійскай баладай» Васіля Быкава, «І той дзень надышоў» Масея Сяднёва, «Чазенія» і «Нельга забыць» Уладзіміра Караткевіча «У палескай глушы» Якуба Коласа. У творы няма трафарэтных рашэнняў сацыяльных і псіхалагічных праблем. Канфлікты сацыяльныя заснаваны не проста на барацьбе бедных супраць багатых ці добрых супраць дрэнных. Распавядаючы гісторыю першага кахання вясковага хлопца, беларуса, да дачкі польскага генерала, Аляксей Карпюк раскрывае глыбокі драматызм душэўнай барацьбы герояў і правёў іх праз самыя розныя жорсткія выпрабаванні часу. «Данута» Аляксея Карпюка — твор, прасякнуты глыбокім лірызмам, пра юнацтва і рамантычнае каханне. Праўдзіва, натуральна перададзены ў апавесці даваенны час беларускай Вільні.

Пакінуў пасля сябе Аляксей Карпюк і раман «Карані». Пісьменніца Данута Бічэль назвала гэты твор самай вялікай удачай аўтара, бо атрымаўся раман глыбоканародны і шматпланавы, сацыяльны і вострасюжэтны, псіхалагічны і багаты на філасофскія разважанні. А Уладзімір Калеснік высока адзначаў у «Каранях» мову твора, паставіўшы на адзін узровень з мовай Івана Мележа і Янкі Брыля.

З-пад пера Аляксея Карпюка выйшлі дзясяткі іншых цікавых і разнастайных твораў. Гэта апавесці, казкі, нарысы, прысвечаныя роднай Гродзеншчыне і яе людзям.

На вялікі жаль, беларусы яшчэ не зусім асэнсавалі ўсю цэласнасць, скарб творчай спадчыны пісьменніка. Але землякі шчыра памятаюць пра Аляксея Карпюка. Адна з вуліц Гродна носіць яго імя. А год таму на будынку № 49 па вуліцы Элізы Ажэшкі ў Гродне ў гонар пісьменніка была ўсталявана мемарыяльная дошка.

Сяргей ЧЫГРЫН

Аляксей Карпюк з Васілём Быкавым.

пушчы і адзін Карпюк з-пад Беластока, — успамінае ва ўступным слове да двухтомніка Аляксея Карпюка (Мінск, 1991) Уладзімір Калеснік. — Мы прывозілі “сідары” ледзь не кожны тыдзень, а Карпюк разы два на год, пасля зімовых і летніх канікулаў, затое валок гару смакаты: цэлага кумпяка, паляндвіцу, каўбасы, пару апольцаў сала таўшчынёю на ўсе пяць пальцаў...»

У гады вайны Аляксей Карпюк пайшоў у партызаны, а ў час дыверсіі на чыгунцы каля Ваўкавыска трапіў у палон. Спачатку яго трымалі ў Беластоцкай турме, а пасля ў лагеры Штутгоф (Прусія). З першага дня арышту займала толькі адна думка — як адтуль уцячы. Была магчымасць выскачыць з вагона, калі палонных везлі з Беластока ў лагер. Тым больш што цягнік ахоўвалі беларусы з Гарадка, пераапрунутыя ў нямецкія мундзіры. Некаторых канваіраў Карпюк ведаў, з імі вучыўся ў «паўшэхнай» школе. Але чакаў больш удалага выпадку. Таму не рызыкнуў, і яго прывезлі ў Штутгофскі лагер.

«І нікне поўнач ценем...»

Самыя балючыя і шчырыя словы пра вайну напісалі тыя, хто ваяваў. У «Мастацкай літаратуры» ў «Залатой калекцыі беларускай літаратуры» выйшаў 19 том серыі — «Паэзія перыяду Вялікай Айчыннай вайны». Гэта ўнікальнае выданне: упершыню пад адной вокладкай сабраны творы і хрэстаматычныя, і малавядомыя, і вернутыя да чытача зусім нядаўна, — найлепшае з напісанага пра вайну і на вайне. Сярод аўтараў зборніка — нацыянальныя класікі і пісьменнікі, якія загінулі на фронце.

Творчасць ваеннага часу аб'ядноўвае трагічнае ўспрымання падзей, палымяны патрыятызм, услаўленне мужнасці і бясстрашнасці ў барацьбе з ворагам, непрыманне вайны як найвялікшага зла. У 1941 годзе стала зразумела, што, паводле Кузьмы Чорнага, «прышла пара самага важнага, сапраўды адзінага, ад чаго залежыць усё іншае». Многія з пісьменнікаў выправіліся на фронт (паводле падлікаў, каля 250 беларускіх творцаў — удзельнікі Вялікай Айчыннай вайны). Яны ваявалі са зброяй у руках ці працавалі ў армейскіх газетах, змагаліся ў партызанскіх атрадах і падполлі. Мастацкае слова стала ў баявыя шэрагі, каб наблізіць перамогу, прайшоўшы шляхамі змагання. Яно клікала да барацьбы і было зброяй... Адно з хрэстаматычных дзясятнікаў той пары ў галіне паэтычнага эпаса — паэма Аркадзя Куляшова «Сцяг брыгады». Яна

стваралася ўвосень 1942 года, у час, калі ішлі жорсткія баі, Чырвоная Армія несла велізарныя страты, а добра ўзброены вораг рваўся ўглыб краіны. Твор высока ацаніў А. Твардоўскі... Увогуле, паэзія Куляшова ваеннай пары захапляліся ва ўсім былым Савецкім Саюзе. Да 1942 года адносіцца і яго глыбока пачуццёвы (і ў той жа час високапафасны) верш «Ліст з палону», да 1943 года — сучасна сімвалічная балада «Маці» — творы, якія адразу ж сталі шэдэўрамі ваеннай лірыкі... Гэтыя ды іншыя ўзоры трапілі на старонкі выдання.

Ёсць сярод аўтараў 19 тома і тыя, чыя творчасць стала шырока вядомай толькі напрыканцы ХХ стагоддзя. Так, Сяржук Новік-Пеюна падчас вайны застаўся ў гітлераўскай акупацыі (ратаваў экспанаты Слонімскага краязнаўчага музея). На пачатку 1944 года стаў вязнем гітлераўскага астрога ў Слоніме, потым — лагера смерці ў Калдычыве). Падчас расстрэлу групы зняволеных з 600 чалавек, сярод якіх ён і апынуўся, быў толькі паранены і прыкінуўся мёртвым. Такім чынам здолеў уратавацца. Але напрыканцы года быў арыштаваны зноў — ужо органамі дзяржбяспекі — за «зраду радзіме», за тое, што быў у фашысцкім палоне... З калымскага лагера вызвалены і рэабілітаваны толькі ў канцы 1958 года. І падчас акупацыі, і ў гітлераўскіх засценках С. Новік-Пеюна не развітваўся з паэтычнай музай. Словы кахання, шчымлівыя

згадкі маці і роднага дома, тужлівыя настроі, любоў да радзімы — усё гэта стала асноўнымі матывамі творчасці С. Новіка-Пеюна згаданага перыяду. Адметна, што ў змрочную часіну — у чаканні расстрэлу ў камеры-адзіночцы ў маі 1944 года — паэт згадваў каханую (верш «Цябе ўбачыў я ўва сне») найкранальнейшы ўзор інтымнай лірыкі, прысвечаны Лялі Стр-й):

...Што думалі — ні ты, ні я
Сказаць сабе, аднак, не смелі,
Ды што я твой, а ты мая,
Без слоў мы добра зразумелі.

Цяпер я ведаю адно,
Што сон мой спраўдзіцца,
напэўна,
З табой сустрэнуся я зноў,
Маіх ты мрояў каралеўна!

Захаваліся звесткі, што ў 1944 годзе фашысты расстрэлялі каханую паэта...

Дзякуючы ўкладальніку Алесю Бельскаму творчасць Сержука Новіка-Пеюна гэтага перыяду прадстаўлена досыць шырока.

Сярод аўтараў, якіх доўгі час не згадвалі, ёсць у зборніку і рэпрэсаваны ў 1936 годзе Змітрок Астапенка, бліскі сябар па творчасці Аркадзя Куляшова і Юлія Таўбіна. У адрозненне ад закатаванага і расстралянага ў засценках Мінска ў 1937 годзе Юлія, Змітраку пашчасціла ўцячы з лагера на фронт, што адбылося ў 1942 годзе. Паводле афіцыйных даных, ён прапаў без вестак у 1944 годзе ў Карпатах, па іншых — загінуў у баі на адным з пераваў Татраў. Але паспеў

паваяваць: у складзе групы разведчыкаў быў закінуты ў Чэхаславакію, у тыл ворага... У вершы 1943 года «Паклянёмся любіць наш край!» палымяна, пафасна гучыць перажыванне лірычнага героя, і разам з тым пранікліва-глыбока гучыць яго пачуццё:

Той, хто вырас на гэтай зямлі,
Хто ўсмактаў яе цяжкія сокі,
Ведай: час і пара надышлі
На геройства,
На подзвіг высокі.

Змітрок Астапенка багата прадстаўлены ў зборніку не толькі вершамі — ёсць у кнізе і яго паэма «Эдэм», якая лічыцца адной з найлепшых у айчыннай паэзіі часоў вайны. Творчасць некаторых іншых аўтараў зборніка мала вядомая шырокай чытацкай аўдыторыі і цяпер. Так, нават у бібліяграфічных пісьменніцкіх даведніках адсутнічаюць звесткі пра беларускага паэта яўрэйскага паходжання Захара Барсука, які загінуў падчас вайны, пра Пятра Калбыку,

пра Лявона Случаніна, асуджанага савецкім правасуддзем за тое, што падчас вайны працаваў у акупіраваным раёне дырэктарам Лучнікоўскай школы. Творы загінулых Аляся Жаўрука, Аляксея Коршака, Сяргея Крыўца, Генадзя Шведзіка, Алеся Мілюця гучаць не проста данінай іх памяці, але і сведчаннем моцы чалавека ў экстрэмальных ваенных умовах. Што надавала салдату сілы пад варажым прыцэлам? Тое, што лучыла з родным:

Толькі раптам лютаўская сюжыца
Адступіла быццам, адлягла.
Чую і не веру сам я — «Ружа»:
«Ой, расцвіла ружа,
расцвіла...»

Азірнаўся: ціха ў задуменні
Сам сабе спявае замаліт.
Слухаем. І нікне поўнач
ценем,
Іншыя ўстаюць хлапцям палі.
(«Ружа», Алесь Жаўрук)

Як зазначае аўтар прадмовы зборніка Алесь Бельскі, калі падвялі вынікі Другой сусветнай вайны і вызначылі дзесяць фактараў, якія абумовілі перамогу над фашызмам, адным з галоўных, вызначальных была названа літаратура. З дапамогай слова ў сьведомасць асобы закладаюцца ідэі, духоўна-ментальныя сэнсы. Таму гэтае выданне вельмі важнае цяпер, калі амаль адышло пакаленне тых, хто ваяваў. Нашчадкі павінны праўдзіва ўяўляць, што такое вайна, каб ніколі не дапусціць яе паўтарэння.

Яна БУДОВІЧ

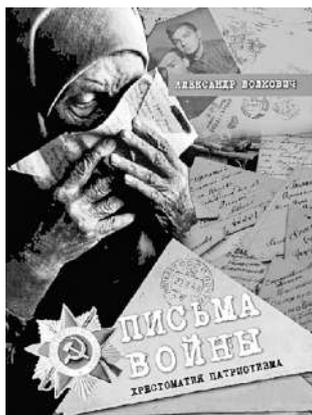
Пякучыя вугельчыкі ўспамінаў

Напярэдадні 75-годдзя вызвалення Беларусі і Брэсцкага раёна пабачыла свет дапоўненае і перапрацаванае выданне ўнікальнага багата ілюстраванага гісторыка-дакументальнага, публіцыстычнага зборніка «Пісьмы вайны» («Пісьма войны») (Брэст, «Альтэрнатыва», 2019). Першае выданне пабачыла свет у 2010 годзе.

Краіна ўрачыста і з гонарам адзначае слаўную дату, аддае даніну павагі загінулым у барацьбе, памерлым ад цяжкіх ран сыноў, подзвігам якіх ганарыцца. А я з пашчотай, як святую рэліквію трымаю ў руках дасланую мне кнігу-падарунак «Пісьма войны», гартаю яе старонкі, вывучаю як найкаштоўнейшы скарб народнай мужнасці, неаспрэчную сведку таго, што адбывалася на брэсцкай зямлі.

Колькі прыведзена тут фактаў, апісана падзей, сабраны болю і смутку, гора і слёз... Але паўсюль і светлыя пачуцці, памкненні, жаданні, вера ў дабро і святло.

Змястоўную прадмову да зборніка напісаў Аляксандр Валковіч. Атрымалася ўразлівая і кранальная, як быццам сам пісьменнік прайшоў

праз тыя вогненныя дарогі і выпрабаванні. Падаецца, што ўсе героі кнігі — блізкія і дарагія аўтару людзі. Ці не таму, што пра жахі вайны будучы праязіць шмат чуў з дзяцінства — ад бацькоў, шматлікіх родзічаў? Бацька пісьменніка, Міхаіл Ільч Валковіч, — удзельнік вайны, ардэнаносец, а маці, Лідзія Іларыёнаўна, два гады адбатарчыла ў нямецкіх працоўных лагерах.

Патрэба ў перавыданні кнігі, як тлумачыць сам аўтар, узнікла таму, што далёка не ўсе сабраныя раней змалю трапілі ў першае выданне. Пісьменніку пашчасціла сабраць шмат дадатковага ваенна-дакументальнага, эпістальнага, ваенна-

гістарычнага матэрыялу. Адазваліся ажно з Падмаскоўя сваякі лейтэнанта Айзіка Іофе — абаронца легендарнай Брэсцкай цытадэлі, імя якога выбіта на плітах Мемарыяла крэпасці-героя...

Гэтым разам увага больш надавалася ваенным гісторыям і лёсам воінаў-змагароў, публікацыі іх простых, але шчырых і цёплых пасланняў родным людзям, напісаных паспешлівым почыркам у акопе ці ў партызанскай зямлянцы, з абгарэлымі краямі ад цыгарэты або самакруткі, з кропелькамі крыві ці поту. І ва ўсіх пажайцельных ад часу, зачытаных, зацёртых пісьмах яркапра сачэваецца любоў да Айчыны і вера ў Перамогу.

Геаграфія франтавой карэспандэнцыі і дакументаў, уключаных у зборнік, даволі шырокая. Разнастайныя архіўныя, музейныя матэрыялы падзелены на раздзелы, размеркаваны ў храналагічным парадку. Выключэнне было зроблена толькі для матэрыялаў, звязаных з вызваленнем усёй Беларусі ды Брэстчыны. Асабліва ўвага — пісьмам нашых землякоў-партызан, удзельнікам знакамітай вызваленчай аперацыі «Баграціён».

Тэкст у зборніку скампанаваны ў шэсць раздзелаў. У першы з іх уключаны малавядомыя пісьмы абаронцаў Брэсцкай крэпасці, калі дыханне блізкай навалы адчувалася ў пісьмах воінаў-пагранічнікаў.

Асобнымі раздзеламі прадстаўлены гісторыя дзённікаў, запісных кніжак і сшыткаў-нататнікаў пісьменніка-партыёта Сяргея Смірнова, партызанскія дзённікі і малюнкi, пісьмы з няволі маладых вязняў-беларусаў, вывезеных у Германію на прымусовую працу. Паводле завяшчання Сяргея Сяргеевіча амаль увесь яго пісьменніцкі архіў быў перавезены ў Музей абароны Брэсцкай крэпасці, дзе Аляксандр Валковіч як дакументаліст знайшоў нямала інфармацыі для кнігі.

У выданні прадстаўлены ўсе раёны Брэсцкай вобласці — пісьмамі-пасланямі франтавікоў з ліку ўраджэнцаў кожнай мясціны, іх баявых сяброў, маці, жонак, нашчадкаў. Вялікай падборкай сабраных пісьмаў прадстаўлена Піншчына, Століншчына, адкуль дзясцяткі тысяч маладых людзей і малалетак былі прымусова вывезены ў германскае рабства. Пра нечалавечае стаўленне да

нявольнікаў сведчаць і шматлікія іншыя захаваныя дакументы і акты, пісьмы былых вязняў. Дарэчы, арыгіналы гэтых дакументаў пісьменніку пашчасціла адшукаць у Дзяржаўным архіве Брэсцкай вобласці, а ў адкрытым друку яны прадстаўлены ўпершыню.

Рэальныя баявыя абставіны, франтавы побыт, праблемы і радасці людзей тылу — усё гэта адлюстравана ў сабраных у выданні дакументах.

Невыпадковы і падзаглавак аўтарскага праекта — «Хрэстаматыя патрыятызму» («Хрэстаматыя патрыятызма»), бо ўключаныя ў кнігу пісьмы і ёсць дакладны летапіс-хрэстаматыя ваеннага часу.

Франтавыя пісьмы — як гарачыя вугельчыкі, якія выкаціліся з топки гіганцкага агульна-нацыянальнага змагання пад назвай Вялікай Айчыннай вайны. Яны і цяпер абпальваюць сэрцы.

Гэта не толькі кніга-прысвячэнне 75-годдзю вызвалення Беларусі ад фашысцкіх захопнікаў, 75-годдзю Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне, гэта кніга-помнік усім барацьбітам і тылавікам.

Надзея ПАРЧУК

Духоўны камертон

Голас пакліканасці Уладзіміра Ліпскага

Пісьменнік шырокага і разнастайнага тэматычнага і стылістычна-жанравага дыяпазону, цікавы і адметны аўтар, Уладзімір Ліпскі яскрава зарэкамендаваў сябе ў дзіцячай літаратуры, у жанрах публіцыстыкі, нарыса, мастацкай прозы. За больш чым паўстагоддзя плённай літаратурнай дзейнасці ён выдаў каля сямі дзясяткаў кніг аповесцей, апавяданняў, казак, нарысаў, публіцыстычных артыкулаў, натагак. За шматгадовае служэнне літаратуры ўганараваны Дзяржаўнай прэміяй Беларусі. У творчай скарбонцы — прэмія імя Янкі Маўра за кнігу «Падкідыш», прэмія імя Васіля Віткі за аповесць «Загадкавы чалавечак», прэмія Міжнароднай асацыяцыі дзіцячых фондаў...

Фота Кастуса Дробова.

Уладзімір Ліпскі, уганараваны ордэнам Францыска Скарыны, нязменны старшыня праўлення Беларускага дзіцячага фонду, член Нацыянальнай камісіі па правах дзіцяці, ініцыятар і пастаянны старшыня журы Усебеларускага фестывалю народнага гумару ў Аўцюках.

Пачаўшы свой шлях у вялікую літаратуру ў далёкім 1953 годзе з невялікіх замалёвак на старонках былой Васілевіцкай раёнкі, Уладзімір Сцяпанавіч і па сёння актыўна і пасіянарна рупіцца на ніве роднага слова. Працуючы ў Нясвіжскай раённай газеце, Уладзімір Ліпскі завочна скончыў факультэт журналістыкі БДУ. Быў сакратаром праўлення Саюза пісьменнікаў, цяпер — галоўны рэдактар часопіса «Вясёлка». Аўтар адметных кніг — «Райкомаўскія будні», «Дзень за днём», «Знайдзі сябе», «Якое яно, шчасце?», «Прыдзвінскі чуд», «Высокія зоркі», «Крутыя вёрсты» і іншых. Кожная з іх варта сур'ёзнай гаворкі і ўдумлівага аналітычнага прачытання.

Пісьменнік першым у беларускай літаратуры змог надзвычай яскрава, карпатліва і вытанчана распавесці пра свой радавод у кніжцы «Усе мы — радня». Цікаўнасць творцы да асабістага радаводу з'яўляецца для яго глыбінным духоўным рэактарам мастацкай творчай рэалізацыі.

Жаданне аўтара праз гісторыю свайго роду, як праз магічны крышталю, убачыць гісторыю і лёс землякоў, гісторыю Айчыны і свету ўтрымлівае праймаючы ў актыўным і паўнакроўным тонусе мастацкага светасузірання і светаразумення. Змест яго твораў няпроста пераказаць у двух словах. Тут тысячы падзей, прозвішчаў, гістарычных дат. Кожная кніга пісьменніка — гэта споведзь сэрца. Сваімі творамі ён штодня пацвярджае ганаровае званне чалавека-патрыёта, які ўласную біяграфію і лёс сям'і лучыць з лёсам Айчыны.

У кожнага чалавека, тым больш у мастака слова, заўсёды ёсць неспатольнае жаданне спазнаць мінулае свайго роду і нацыі, імкненне дакрануцца да глыбінных каранёў народнай памяці і гісторыі, якія для нас з'яўляюцца не толькі ўспамінам, але найперш крыніцай жыцця, яе жыватворнай плыню. Гісторыя — гэта аснова, аднойчы зкладзеная для нас, пупавінную сувязь з якой мы павінны захоўваць, калі не жадаем бясследна знікнуць у свеце, а прыўнесці варты набытак не толькі

ў гісторыю свайго роду, але і ўсяго чалавецтва.

Да такога роздзума нас скіроўваюць займальныя і кранальныя ў сваёй інтымнай і шчымлівай спавядальнасці кнігі пісьменніка «Я. Праўдзівы аповед пра твой і мой радавод», «Мама. Малітва сына», «Бацька. Пісьмы сына».

У залежнасці ад таго, як мы ўсведамляем сваю гісторыю, акрэсліваюцца межы нашых магчымасцей, раскрываецца аб'ёмны змест рэчаў. Праз веды пра мінулае мы толькі і можам паспраўднаму ўсведамляць вялікасць духу і высакароднасць прызначэння. Мы чэрпаем сілы ў тым, што было, што вызначала наша станаўленне, што з'яўляецца для нас узорам, прыкладам для пераймання. Зусім не важна, калі жыў вялікі чалавек. Аб гэтым гавораць і даводзяць нам думку галоўныя героі твораў Уладзіміра Ліпскага.

Па вялікім рахунку, усе мы ў пэўным экзистэнцыяльным сэнсе існавання як бы размешчаны на адной пазачасовай плоскасці. Нашы сённяшнія дзеянні і справы становяцца часткай жыццёвага колазвароту падзей. Факты з мінуўшчыны ўспрымаюцца як штосьці нават не гістарычнае, а непасрэдна прысутнае ў нашым сучасным жыцці. Кожная эпоха валодае асаблівай адзнакай вялікасці і значнасці, таму мастацкая рэканструкцыя гісторыі не павінна быць абмежаванай. Да свайго 80-годдзя пісьменнік выдаў новую мастацкую кнігу — гістарычны раман «Цар». Гэты твор можна лічыць квінтэсэнцыяй творчай самарэалізацыі праймаючага. На новай, больш высокай, жанрава-стылістычнай і эстэтычна-мастацкай ступені самавыяўлення твор дэзволіў пісьменніку паўнаватарасна рэалізаваць творчы патэнцыял. Раман вельмі гарманічна ўтрымлівае ў кампазіцыйна-фабульнай аснове дзве паралельныя часавыя лініі — сучаснасць і мінулае нашай Айчыны.

У дасціпна-народнай стылёвай манеры раскрываецца вобраз сялянскага дзівака з вёскі Манькавічы Зміцера Кажухоўскага, якога вяскоўцы па даўняй родавай мянушцы клічуць Царом. Мінулае найбольшую прэзентаўнасць атрымала праз вобраз гістарычнай асобы Марыны Мнішак, дачкі сандармірскага ваяводы. Аўтар выкарыстоўвае дэённікавыя запісы Марыны, нявесты рускага цара Дзмітрыя Іванавіча, празванага ў гісторыі Лжэдзмітрыем I, калі яна ў 1605 годзе рухалася з абозам

праз землі Вялікага Княства Літоўскага ў Маскву, каб стаць рускай царыцай.

Калі сутнасна і абагулена абазначыць асноўную ідэю твора, то хацелася б звярнуцца да вельмі трапнага выказвання знакамітага сярэднявечнага швейцарскага лекара і філосафа Парацэльса, які зазначыў: «Хто нічога не ведае — той нічога не любіць. Хто нічога не ўмее — той нічога не разумее. Хто нічога не разумее — той нічога не каштуе. Той жа, хто разумее, той і любіць, і назірае, і бачыць. Чым больш ведае і пазнання, тым больш любіць. Той, хто думае, што ўсе плады саспяваюць у адзін час з суніцамі, той нічога не ведае пра вінаград».

Менавіта любоў да блізкага чалавека, да роднай зямлі ёсць тая неспатольная энергія, якая толькі і можа рухаць сапраўднымі чалавечымі пачуццямі і дзеяннямі, менавіта яна прымушае чалавека быць неспакойным, цікаўным, чуйным да праяў жыцця, а найперш — шукаць у сабе, у сваіх блізкіх, у гісторыі сваёй зямлі тое пазачасовае духоўнае адзінства, што мы і называем чалавечай рэальнасцю. Сапраўднае любоў — гэта найперш майстэрства душы, якое патрабуе велізарнай унутранай духоўнай працы, фізічных высілкаў і, безумоўна, ведаў.

Прага да ведаў і стала галоўным зачынам рамана. «Цар Зміцер уз'юрыў усе Манькавічы... Пусціў па вёсцы чутку, што будучыня ў руках тых, хто ведае мінулае. От і ўзяўся здэмуць попл з адгарэўшых вякоў. Захацеў усцешыць хоць бы сябе самога, што ён не проста навалач, прымак, самазванец

у сваёй Манькі, а радаводны Цар. Ну, можа, і не зусім блакітнай крыві, але хацеў ведаць: мо продкі смаркаліся каля царскага замка ці анучы сушылі пад адным сонцам?»

У прыніжанай самахарактарыстыцы галоўны герой твора лічыць сябе самазванцам. Гэтае паняцце становіцца адным з цэнтральных у ідэяльнай калізіі твора. Аўтар радыкальна і катэгарычна ставіць пытанне: каго трэба лічыць сапраўдным самазванцам у жыцці і гісторыі, па якіх крытэрыях гэта трэба вызначаць? Па вялікім рахунку, чалавек ад нараджэння і па сваёй сутнасці — самазванец, таму што ўвесь час шукае магчымасці самарэалізацыі, мае апраўдаць сваё жыццё, выявіць сваё прызначэнне. Іншая справа, што разам з першапачатковым іманентна-прыродным правам на такі выбар чалавек адначасна атрымлівае і цяжкую ношу — пастаянны кантроль, ацэнку свайго жыццёвага шляху з боку іншых, ды і ўласнага ўнутранага нагляду таксама.

Такім унутраным «быццём пад поглядам» становяцца для Зміцера-Царыцыны, у якіх да яго навязліва чапляецца сам Іван Грозны. З іншага боку, не меншым выпрабаваннем для героя становіцца і яшчэ адзін варыянт жыцця «пад поглядам» — цікаўныя суседзі і вяскоўцы, якія даймаюць яго закавырыстымі пытаннямі, як, напрыклад, сусед Сцяпан: «Слухай, Цар, а чаму ты толькі цяпер зашаваліўся пра сваю спадчыну?»

Адметна, што ў такім спосабе існавання, дзе заўсёды прысутнічае залежнасць чалавека ад меркаванняў іншых, найбольш зацікаўлена сама асоба. Пазбаўленне яе магчымасці быць выслуханай і справядліва ацэненай з'яўляецца, па сутнасці, сапраўдным пеклам, дзе любому ўчынку індывіда не надаецца форма ачалавечанасці, апраўданасці ці неапраўданасці ў жыцці. Чалавек без выпрацаванай здольнасці знаходзіць у сабе духоўны камертон «голосу пакліканасці» кімсьці ў гэтым свеце — верай, ідэяй, калектывам, каханай, Богам — не здольны на паўнакроўнае жыццетворэнне.

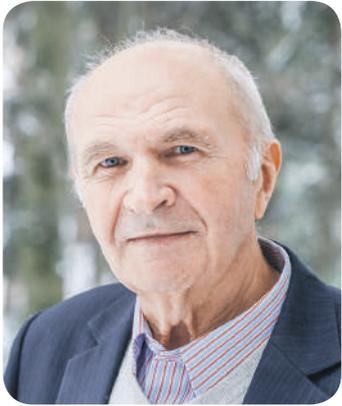
Упэўнена можна сцвярджаць, што інтэгральнай вядучай патрэбнасцю чалавека з'яўляецца жаданне быць апраўданым — як у асобных учынаках, так і ў жыцці наогул. Быць апраўданым — гэта значыць не быць пазбаўленым асновы жыцця, быць угрунтаваным і прыналежным да пэўнай субстанцыі, з якой табе хацелася б стаць адзіным, непадзельна злітым, але адначасова і адзначаным у ёй, не забытым, спрычыніцца да духоўнай повязі, якая лучыць цябе з усім светам, дае магчымасць звярнуцца да любой чалавечай асобы з мінулага. Такімі асобамі і становяцца гістарычныя постаці: рускія цары Іван IV Грозны, Барыс Гадуюў, Васілій Шуйскі, Дзмітрый Іванавіч (Лжэдзмітрый I), Марына Мнішак, яе бацька — ваявода сандармірскі Юрый Мнішак, канцлер Вялікага Княства Літоўскага Леў Сапега, князі Радзівілы, Вішнявецкія, ваявода Пётр Басманаў і многія іншыя гістарычныя і эпізодычныя героі рамана.

Вядома, да эпохі ўсталявання на троне Лжэдзмітрыя I звярталіся многія гісторыкі і майстры слова — як замежныя так і нашы, — даючы ацэнку ўчынкам і дзеянням тых ці іншых гістарычных асоб. Думаецца, што арыгінальным, займальным і дасціпным, а таксама шмат у чым пераканаўчым, асабліва ў мастацка-духоўным плане, сюжэтам пісьменнік Уладзімір Ліпскі змог стварыць і ажывіць пэўную выразную, беларусацэнтральную версію тых шмат у чым драматычных і цямяных падзей гістарычнага мінулага, пры гэтым трапна адзначыўшы дамінантную лінію ўзвышэння духоўнай сутнасці чалавека.

Чалавек гістарычны найперш таму, што ён істота духоўная. І каштоўны чалавек у большасці тым, наколькі ён прыўносіць у жыццё элементы свабоды, любові, справядлівасці і пашырэння ведаў.

Гістарычны раман Уладзіміра Ліпскага «Цар» трэба лічыць сапраўднай мастацкай удачай аўтара, які змог арыгінальна і тактоўна, на высокім мастацка-эстэтычным узроўні данесці да чытача ідэю, што сапраўдна гісторыя твораца найперш асобамі незалежна ад іх месца ў сацыяльнай іерархіі жыцця.

Ігар ШАЛАДОНАЎ

Мікола МАЛЯЎКА

Трохкутнічкі салдацкія

Як галубы паштовыя, у тыл
Яны ляцелі праз усе бар'еры,
Трохкутнічкі салдацкія з паперы.
Ляцелі ў дождж і ў снег,
Праз дым і пыл
За лінію траніжэй,
За небасхіл —
І стукаліся ў нашы вокны, дзверы
І ў сэрцы, поўныя надзей і веры,
Што адрасант жывы, не ўпаў без сіл.

У час вялікіх страт на полі бітвы
Гучалі тыя пісьмы, як малітвы.
Прыносім кветкі і сваю любоў
Да помнікаў і на магільны брацкія,
А я гляджу на ціхіх галубоў —
І бачу іх, трохкутнічкі салдацкія.

Бусянка,
змайстраваная з галля

Бусянка, змайстраваная з галля,
Паднята на ствале крутым угору,
Дзе болей для крылатых душ прастору.
Любуюся і зблізку, і здаля
На светлыя скульптуркі птахаў я:
Яны ў гняздзе мастацкага дэкару
Знайшлі свой новы лёс, сваю апору,
І бусянятка тут — уся сям'я.

Здаецца, заклапочуць неўзабаве
Буслы, ажыўшы ў казачнай выяве,
З падказкай, зразумела без слоў:
Каб мы цяпер, у снежнай стыні-белі,
Не забывалі і пра тых буслоў,
Якія ў сумны вырай адляцелі.

Цвіце лаванда каля ганка

Цвіце лаванда каля ганка.
Цяпер, у змроку і журбе,
Як вечаровая заранка,
Яна высвечвае цябе.

Я быццам прыямляю мэру
На тайны нашай паласы,
А памяць голасам Ратару
Пяе пра кветкі, іх красу.

Кружыла нас пачуццяў сіла
У слоў і музыкі віры.
Вачыма ты пасля прасіла:
«І мне лаванду падары...»

Цвіла яна далёка дзесьці
Ад нашых хатаў і дарог.

І сведка Бог: табе прынесці
Я нават каліца не мог.

Сышла ты, зняўшы басаножкі
І памахаўшы імі мне,
І не лаванда, а валошкі
Засохлі на тваім акне.

Не стала свацяю Ратару
Тады, у свеце маладым,
І кожны раз сплывае мэра,
У небе цьмеючы, як дым.

Цвіце лаванда каля ганка,
Ды чым і як сябе ні цеш —
Ты ўжо даўно, мая каханка,
У песні той адна жывеш.

***

Выходжу ў паўзмрок вечаровы,
Хаваюся, як у туман, —
Апрыклі пустыя размовы,
Газеты, блакітны экран.

Нічога ў жыцці не забыта.
Ад сонечных мар і надзей
Зніжаецца думак арбіта
Бліжэй да зямлі, да людзей.

Знясіліла часу стыхія,
У вырай вечным яны,
Любімыя і дарагія
Сучаснікі — з юнай вясны.

Не перайначыцца тое,
Што цешыла нас і гняло,

І грэзнае, і святое —
Пражытага цень і святло.

То ціхай струною, то гулам
Шчымяць успаміны ў душы:
Я там, у савецкім мінулым,
Гляджуся падчас як чужы.

Прыбраны палі, агароды,
На ўсім адцвітанні пячаць —
І хочацца разам з прыродай
Спакойна, без слёз, памаўчаць.

Ніхто не акліквае з дому,
На захадзе цьмее зара,
Як быццам ужо і самому
У вырай збірацца пара.

У засені старых
высокіх дрэў

У засені старых высокіх дрэў,
Як церамок на маляўнічай дачы,
Глядзеўся доўга ён, садок дзіцячы.
Не апраўдаў на лепшае спадзеў —
Садок адгаманіў і апусцеў.
У новым веку час жыццё зыначыў:
Старая вёска сірацее, бачым,
Усе часцей чуваць хаўтурны спеў.

Вярнуўся ў казку церамок вясёлы,
Бо не знайшлося дзетак-навасе́лаў.
Буслы прыносяць рэдка немаўлят,
Зімой яны не просяцца на рукі —
І толькі летам тут, ля родных хат,
Вяскоўцаў цешаць гарадскія ўнукі.

Мікола САЛАЎЦОЎ

Вясна сорак пятага

Была ты сведкаю живою
У сорак пятым на вайне:
Баец, сцякаючы крывёю,
Ледзь-ледзь насустрач поўз вясне.

Глытаў не водар ён вясновы,
А пыл ад выбухаў і дым...
І так на мыліцах яловых
З вайны вярнуўся паўжывы...

Вясна ж — палеткамі, лугамі
Ішла з асколкамі ў грудзях,

Не спала ноччу з салаўямі,
З сяўнёй хадзіла па палях...

Квітнее край наш партызанскі,
Не чуцен свет фашысцкіх куль...
Ды толькі ў хоры вэтаранскім
Яшчэ я чую плач бабуль...

Пад святлом лямпы

Мне пад святлом лучыны ў хаце
Ў найцяжкі час — пасля вайны
Дарыла вершы з ямбам маці
З вядомай кнігі Скарыны...

То аб сухар ламаў я зубкі,
Не праклінаў сваю раллю...
То пад святлом з цаглянай грукі
Чытаў я «Новую зямлю»...

Хадзіў у лапцях па марозе,
Разгадваў будучыні сны...
То з горкім смакам вербалога
Еў з лісця матчыны бліны...

Нідзе, ні ў чым не быў я хлусам,
Рабіў надзеі караблі...
Той час мінуў — мы, беларусы,
Па-еўрапейску зажылі...

Сягоння наш палёт — арліны,
Відаць нас добра ў грамадзе...
Я слаўлю родную Краіну,
Што нас не кінула ў бядзе!..

Для яго не скончана вайна,
Бо, як толькі вочы закрывае,
Б'юць гарматы і свінцу сцяна,
Вёска побач у агні палае.
Свісне куля, і баец ляжыць.
Братняя магіла ўсіх прымае,
А над ёй журботная стаіць
Белая бярозка трапяткая.
Цяжка, неспакойна на душы:
Зноў фашыстаў зграі маршыруюць,
З левымі прычоскамі юнцы
Свастыку крываваю малююць.
Не аддаў фашызм яшчэ канцы,
Як павук з руінаў выплаўзае,
Прывід той карычневай чумы
Новаю вайною пагражае.
А вясной вакол усё цвіце,
Свята Перамогі наступае,
Ветэран да помніка ідзе,
Ціха ён з сябрамі размаўляе.
Доўга гладзіць шэры мур рукой,
Шэпчуць вусны з горыччу імёны,
Спіце вы пад каменнай плітой,
Мне прабацьце, што жывы я сёння.
Сохне след на твары ад слязы —
Беражліва праўнучку трымае.
І крывавай зоркай на мур
Ружа-кветка горка дагарае.

Антаніна РЫБАЛКА

Апошні ветэран

Час сірае водзукі вайны,
Бліндажы, траніжэй зруйнаваны.
З кожным годам меней на зямлі
Застаецца нашых ветэранаў...
Сведак тых мінулых дзён ліхіх,
Сведак незабыўных дзён трывожных.
Прыйдзе час такі, калі ў жывых
Застанецца ветэран апошні.

Васіль ФІЛПЕНКА

Да 75-годдзя
Вялікай Перамогі

А снайпер б'е... Шалёны падла й меткі,
І чорт яго ніяк не пабярэ...
А мы з табой паўзём, паўзём з разведкі,
А можа, з пекла, хто там разбярэ.

Пакуты й смерць, вазьмі яго халера.
Жывым не стаць не дай,

Гасподзь, прычын,

Я лепей стану Поўным Кавалерам
Тых ордэнаў геройскіх і жанчын.

Нажэрліся зямлі й расы ад пуза,
Ды Перамога ўжо не за гарой...

Паўзе Герой Савецкага Саюза,
А побач я (які ўжо я герой).

Хто б распавёў: анёл ці варажэя, —
Ці пройдем да канца той «Рым»
і «Крым»...
Прайшлі б яшчэ, калі б перад траніжэй,
Мяне Герой ад кулі не прыкрыў.

Хто з нас жывы — жыву не разбярэся,
Ці ў боль мяне, ці ў дурні лёс пашыў...
Ляжыць мой сябра ў роднай Беларусі,
Геройскі Бог прастрэленай душы.

***

На той вайне бывала ўсё не «да»,
І не дабег, і не дажыў, таксама,
Але жыццю спявалася асана,
Калі крывёй крапілася вада...

Сівелі паштальёны без пары,
Штодзённа несучы «жыцця ўламі»...
На Беларусь ляцелі пахаванкі
Ва ўсе кватэры і ва ўсе двары.

Ды жыў народ, гібеў і ўваскрасаў,
Адаўшы ўсю Душу зямлі і Богу,
І атрымаў на права Перамогу,
І сам сябе ў Бясмерце запісаў.

Нястрымны боль, і слёзы не суняць,
Бясконцы мір, як свет нябёс, няблізкі.
Жыццё бжыць, і толькі абяліскі
На варце нашай Памяці стаяць.

Фота Кастуся Дробава.

Святая павязь

Апавяданне

Валянцін БАРЫСЕВІЧ

Вечарэла. У вясковых хатах ужо запаліліся лямпачкі. Абапал дарогі, што віхляла між соснаў, там-сям ледзь чутна шапацелі леташнім лісцем асіны. Доўгі час Калічонку, вёску ў Бялыніцкім раёне, звязвала з навакольным светам адзіная лясная дарога. Не так даўно гэтую жвіроўку заасфальтавалі, надалі ёй гошчы выгляд, а прыгожую назву пакінулі. Калічонка — нібыта веснічкі ў шырокі, але яшчэ не да канца зведаны свет маладосці і каханьня, свет дабыні і спагады да бліжняга, а таксама свет нянавісці да зламыснікаў, крывапіўцаў ды ворагаў.

Тут кожны гаспадар імкнуўся трымаць свае хаты і прысідзібныя двары ў належным стане. Вось толькі двор Арыны Аксёненкі, што двума сумнымі дахамі вытыркаўся з-пад высокіх соснаў, бяроз і клёнаў, меў маркотны выгляд. І калі з другога канца гарбатай вуліцы, што вяла між двароў да вузкага выгану, даносіліся галасы жанчын і дзіцячы смех, то крайняя хата старой Арыны, пабудаваная яшчэ напярэдадні вайны, не выдавала асаблівых прыкмет жыцця: не віўся па-над комінам шлеймакі ды колцамі шэры дымок, вельмі рэдка было бачна святло ў вокнах. А калі і здаралася ўбачыць палахлівы агеньчык, то ён сыходзіў ад агеньчыка свечкі, што самотна паблісквала ў акенцы на досвітку, калі ўся вёска яшчэ спала.

Вадзіма Баркова, маладога пашталёна, не вельмі вабіла яго праца. Хлопцу хацелася рабіць нешта незвычайнае, важнае, карыснае, а не хадзіць з сумкай цераз плячо ад хаты да хаты, разносячы пісьмы, газеты, тэлеграмы... «Але, пэўна, ужо доля мая такая, — падсумоўваў ён невясёлыя думкі. І цяпер гэтае бязладдзе адбівалася на пачуццях. — Вось, як той беспрытульнік, ідзі ды мясі глыбокі снег... А можа ж ў ліцейным цаху на заводзе працаваць. І грошы небагія атрымліваць бы, і ў цяпле і зімой, і глыбокай восенню...»

Навокал было ціха і па-зімоваму сонна. Баркоў на хвіліну спыніўся, аглядзеўся, а пасля, выбраўшы сярод гурбаў снегу больш зручны ўскраек дарогі, па-маладому ўпэўнена сігануў з яго да заснежанай лугавіны. Потым правёў рукою па твары, як бы змахваючы павуцінне, сам сабе пасміхнуўся і рушыў віхлятай, як само жыццё, сцяжынкай сярод лазняку і стагоў сена да пазначанага на канверце адрасата.

Нібы іней, высыпалі на небе зоры. Адтуль, з далёкай цёмна-васільковай вышыні, без супыну сыпаліся, вальсавалі ў паветры сухія сняжынкі. Невялікую драўляную хату з лядашчым хлёўчуком хавалі ад сцюдзёнага ветру зацяршаным снегам сосны. Двор Арыны Аксёненкі быў увесь абмецены высокімі, амаль да самых вокнаў, гурбамі — толькі ад хлёўчука да дзвярэй хаты, нібыта граншэя абароннага акупа, зеўрала вузкая сцяжынка.

Вадзім ціхенька пастукаў у дзверы. Крыху пачакаў, але насустрач ніхто не выйшаў. Пасля, як належыць, пагрукаў яшчэ раз. Прыслухаўся. Рукою крануў абледзянелую клямку, і дзверы, працягла рыпнуўшы на правушынах, адчыніліся. Насцярожаны, крыху ўсхваляваны, ступіў ён упоцемках праз парог у хату.

Увайшоўшы, ціха павітаўся з гаспадыняй. Але маленькая, здрабнелая, з рэдкімі, попельнага колеру валасамі старая ні слова не заўважыла, што ў хату увайшоў чужы чалавек. Баркоў няўцямна,

са здзіўленнем назіраў за рухамі бабулі, уважліва прыслухоўваўся да яе ціхай гамонкі. Узрушаны і захоплены плынным таемна простых, жыццесцвярдзальных слоў, што павольна, нібыта мёд малітвы, ліліся са старэчых вуснаў, ён сцяў дыханне, разгублена, не ведаючы куды сябе падзець, знерухомеў. Зачаравана слухаючы, лавіў ён кожнае вымаўленае слова.

Згорбленая Арына сядзела за невялікім, накрытым белым абрусам, сталом, які быў густа ўстаўлены талеркамі і глінянымі гаршэчкамі ды слоікамі. Над імі яшчэ ўздымалася пад столь пара ад нядаўна прыгатаваных страў. Старая вяла аб нечым гамонку.

— Зіма сёлета ў нашым кутку выдалася сцюдзёная... Не толькі мае аднагодкі, але і старэйшыя, васьм дзед Міхась, напрыклад, не памятаюць такога... Зоська Піліпава, праўда, згадала, што перад вайной і падчас яе, у сорак другім годзе, нешта падобнае ўжо было — і снегу тады насыпала, і берагі Друці рана скавала, і шмат садоў маразы знішчылі. І сёлета мороз занадта зухаваты. Ды і завіруха ўжо амаль твдзень мяце, — таемна шаптала Арына. Тоненькія маршчынкы збегліся на яе лбе і каля рота. Потым вінавата перахрысцілася і прыглушана дадала: — Ты, Сцяпаша, апраніся толькі ямчэй, папрасі ў арцелі каня, запражы ды з'ездзі на млын, — наказвала старая, — а то Зубарык-млынар будзе сварыцца, што цяперся мяшкоў сваіх з мукой не забіраем... І ты, Мікола, не ўхмыляйся, — нахілялася да крайняй міскі, побач з якой на руковай талерцы ляжалі мочаныя яблыкі, — два дні, аслеплены чарамі, прагойсаў, палец аб палец не стукнуў, дзеўкі яму, бачыш, важней, чым справа... Каханне каханнем, — выдыхнула бабуля, — на здароўечка! Вясковыя прыгажуні нікуды ад цябе не збягуць... Але ж трэба думаць і пра будучыню. Заўтра каб схадзіў у сасоннік, сухога голля ды шышак набіраў, а то, чаго добрага, дроў да вясны не хопіць. Глядзі ў мяне! — прыразіла яна пальцам. — Ёсць і для цябе, Аксана, клопат. Набліжаецца святая, каравая трэба спячы. Ён у цябе заўсягды смачны атрымліваецца. А пасцельныя рэчы?.. Навалачкі і ручнікі пасля будзеш прасваць. Дзень вялікі. Перш-наперш трэба нашых мужчынак пачаставаць. А зараз сілкуйся, цяжкаю рукою паднесла да рота лыжку. Некалькі разоў сербанула, асцярожна паклала лыжку на беражок талеркі, змахнула на газеціну жменьку хлебных крошак: — Вось і сінічкам пачастунак будзе...

Пасля, крыху памаўчаўшы, дадала: — Шкада, што дзед Міхась так рана пакінуў нас, а то пабачыў бы, парадаваўся... Такія вы ў мяне моцныя і прыгожыя... Сцёпка, ты ж старэйшы, дапамажы Аксане прыбраць са стала, а я пайду. Прылягу... Нешта ногі зацяклі... ..І раптам памяць зноў выбухнула няўцешным успамінам аб мінулай вайне. І гэты ўспамін аб бядзе, што лязом пакрамсала лёсы мільёнаў людзей, у сэрцы Арыны Аксёненкі то мацней, то слабей, але не знікаў; на ўсіх будзённых клопатах, якімі жыла бабуля, і ўдзень, і сярод начы, з той прыгледнай далечыні, ляжаў гэты змрочны, гнятлівы цень.

Старая абаперлася аб ускраек лаўкі, устала і, зірнуўшы на дзверы, раптам выпрасталася. У вачах мільганулі іскрынкы радасці і здзіўлення.

— Сцёпка, Сцяпашка, родненькі! — глянула на Вадзіма вачыма, поўнымі болю і слёз. — Дзякуй Богу, дачакалася... ..Яны сядзелі ў акуратна прыбраным пакойчыку. Было ўтульна і цёпла, толькі

ходзікі, раз-пораз цікаючы, падказвалі, што няўмольна збягае час.

— А я ж гэта зірнула на цябе, і здалося мне, што Сцяпашка з вайны вярнуўся. Такі ж высокі, русявы...

Вадзім збянтэжана маўчаў.

— Вы прабачце, Арына Міхайлаўна, — нарэшце прамовіў, нібыта апраўдваючыся, ён, — можа, не трэба было мне заходзіць, але ж васьм пісьмо...

— Нічога, добрым людзям заўсягды рада. Надакучыла адной, — бабуля на нейкую хвіліну змоўкла, ражком хусткі выцерла вочы. — Пасля вайны, няхай яна будзе тройчы пралята, як засталася ў Калічонцы, дык, вядца, і звякую тут.

— Я пісьмо прынёс, — далікатна нагадаў Вадзім пра мэту свайго візиту.

— Пісьмо? — перапытала старая. — Ад каго ж? Прачытай, калі ласка, калі не цяжка.

Хлопец дастаў з кішэні канверт, распячатаў, выцягнуў акуратна складзены аркуш паперы і, зірнуўшы на бабулю, якая з нецярпеннем чакала, прачытаў: «...Дарагая цёця, прыязджай, чакаем. Саша».

— Ад Сашкі, — з палёгкай уздыхнула старая. — Якое ж гэта сёння чысло?

— Дваццаць першага лютага, — адказаў, зірнуўшы на гадзіннік, Вадзім.

— Гэта ж у мяне, старой, і выветрыла... У пляменніцы ж хутка дзень нараджэння — дзевятнаццаць гадкоў будзе іх малодшанькай Марусьцы.

— Далёка дзе жывуць?

— Далёкавата, сынку... У Расіі... Улетку, калі былі тут у мяне, прасілі, каб абавязкова наведалася, але ж як хату пакінеш?.. Ды і якая-нікая гаспадарка маецца...

Колькі хвілін у пакоі панавала цішыня. Вадзім па-ранейшаму церабіў на сваёй шапцы варсінікі, а бабуля, пра штосьці ўспамінаючы, пазірала на рамку з сямейнымі фотакарткамі, што вісела на сцяне.

— Вам бы зараз у горад, — парушыў маўчанне Вадзім, — гэтка прыгожыя, светлыя будынкі выраслі... І вада пад бокам, і газ, і ацяпленне, і пра паліва думаць не трэба.

— Што ты, сынок! — махнула рукою старая. — Тут, на берагах Друці, і маладосць мая прайшла, адсюль пайшлі на фронт муж і дзеці... Нельга мне пакідаць гэты куток... Нават у Бялынічы не паехала б, калі б хтосьці паклікаў.

Арына ціхенька прыўзнялася з кушэткі, змахнула ражком хусткі слязіну і, мякка ступаючы па палавічку, прайшла ў спальны пакой. Нейкі час з-за перагародкі было чуваць, як яна соўгала шуфляды, корпалася ў паперах...

Вярнулася з тоўстым пакункам, загорнутым у пажоўклую газету.

— Вось што мне дорага, — дрыжачай рукою яна разгарнула газету. Дастала пажоўклае пісьмо і папрасіла пачытаць.

Вадзім з цяжкасцю разбіраў выцвілыя ад часу радкі: «...Баі вядзюць пад Буйнічамі на Магілёўшчыне... Рота, якой камандую, змагаецца храбра... Адбілі дзве варожыя атакі... Мацуйся, мама! Мы пераможам! Твой сын, Сцяпан Аксёненка...»

Вадзім з хваляваннем прачытаў апошні радок і асцярожна паклаў ліст на белую сурвэтку.

— Прабачце, Арына Міхайлаўна, што патурбаваў вас. Пайду ўжо.

— Куды ж ты, родненькі, у такое надвор'е... Вунь які шугавей за акном!

— Ды як-небудзь паціху даплятуса...

Ён шчыльна абматаў шалікам шыю, зашпіліў на ўсе гузікі паліто і накіраваўся да дзвярэй: «Да пабачэння, Арына Міхайлаўна!»

Ужо добра-такі звечарэла, калі Вадзім праз выган набліжаўся да сямлібы жончыных бацькоў. Ішоў і думаў пра старую Арыну. Як распавядала жонка Баркова,

жыла старая адзінока ўжо некалькі дзесяцігоддзяў на ўскраіне вёскі. Казалі рознае: нібыта маўчыць яна, бо вечарамі гутарыць з Богам ці моліцца. Іншыя ж, ведаючы пра яе бяду, казалі, што ні з кім гаварыць не хоча, бо лічыць усе гутаркі марнай тратай часу — асабліва калі размова тычылася вайны. А можа, таму, што вырасла каля ракі, побач з лесам, на ўлонні ціхай і неабсяжнай прыроды, і гарнула яе чулая душа да несапсаваных згрызотаў ды распаччу суседскіх дзетак, якім яна апавядала казкі і небывалыя, ахвотна бавіла з малечай час.

Стракатае, як кара на бярозе, часам супярэчлівае, з усімі людскімі пачуццямі ды памкненнямі, адлюстроўвалася ў надзіва празрыстых, але прытомных вачах староў Арыны чалавечае жыццё. Аднак яна не магла змяніць яго на больш шчаслівае.

У хатах калічонцаў было ўжо цёмна, толькі два ліхтары з бетонных слупоў дапамагалі знайсці сцяжынку да двара.

Вадзім абтрос снег з паліто, ціхутка прачыніў дзверы, баючыся парушыць спакой у хаце. Але дарэмна. Жонка, якая нядаўна пераманіла Баркова з раённага горада пераехаць у яе родную Калічонку, яшчэ не спала.

— На рабоце затрымаўся. Ажно на другі канец вёскі хадзіў...

— Вось, вось... табе толькі адно і мроіцца: то лес, то дзеўкі!..

Моцна грукнуўшы дзвярыма, жонка знікла ў спальні.

Вадзім, ведаючы яе раўнівы характар, не стаў пярэчыць. Распрануўся, павячэраў і ўладкаваўся адпачыць на канапе ў зале. Сон не ішоў. Перад вачыма зноў і зноў паўставала Арына Міхайлаўна, у свядомасці гучалі словы: «...Сцяпаша, запражы раніцою каня, з'ездзі на млын, а то Зубарык-млынар будзе сварыцца, што цяперся мяшкоў сваіх з мукой не забіраем... І ты, Мікола, не ўхмыляйся... Два дні прагойсаў, палец аб палец не стукнуў, дзеўкі яму, бачыш, важней, чым справа...». Прыгадваючы сустрачу з бабуляй, хлопец неспакойна варочаўся з боку на бок, разважаў: «Тры чвэртки стагоддзя прамінула, а што змянілася ў жыцці? Яшчэ больш пачарнелі ад непагадзі сцены хаты, што, як стрэмка ў стажку сена, згубілася ў бездані сусвету... Не паманшала жалоба пасля мінулай вайны, з якой не вярнуліся муж, два сыны і дачка... Толькі пабольшалі пад вачыма староў цёмна-шызыя кругі ды паглыбіліся маршчынкы на твары, дашчэнтку сівелі валасы... Толькі міжсусветная, загадкавая, магічная святая павязь, аднекуль з далёкіх назведаных сховаў, нібыта духавыява ці духазнаменне, як жыла, так і жыве пад сэрцам удавы да гэтага часу. Хочаш не хочаш, а, напэўна, застанецца яна да таго часу, пакуль будучы існаваць на планеце хцівыя, уладальніцыя, бязбожныя істоты, пакуль не ўсталуюцца між людзьмі мір і добрасуседства... Аднак што гэта было — рэальнасць ці ілюзорны падман пачуццяў?..» Адна думка ўзрушвала другую, пакуль Баркоў, стаміўшыся, знясілена не праваліўся ў глухую бездань сну.

...Было ціха, але стаяла надзвычай марозная раніца. Ад сонечных промняў у вачах ззялі тысячы зорчак-светлячкоў. Вадзім, узяўшы пад руку жонку, крочыў калічонскай вуліцай. Неўзабаве ён прыкмеціў, што ад бальшака да хаты Арыны Аксёненкі пралеглі дзве пары глыбокіх слядоў.

— Слухай, Аліна, а давай з'ездзім да маёй маці. Як яна там адна?

— Абавазкова з'ездзім... — пагадзілася жонка.

Немагчыма чытаць без болю, але ведаць варта

Да вялікай, знамянальнай даты 75-годдзя Перамогі Беларусь пачала рыхтавацца загодзя ва ўсіх сферах. Напярэдадні гэтай падзеі надзвычай важна не толькі дадаткова звярнуць увагу на ваеннае мінулае Беларусі, але і адкрыць яго новыя старонкі, давесці да грамадства, і ў першую чаргу — да моладзі, максімальна дакладную інфармацыю. Найбольш рупяцца выдавецтвы, якія ствараюць кнігі, прысвечаныя Вялікай Айчыннай вайне. Кіраўнікі выдавецтваў «Беларуская энцыклапедыя імя Петруся Броўкі», «Беларусь», а таксама Выдавецкага дома «Звязда» абмеркавалі ўжо здзейсненыя і запланаваныя кніжныя праекты падчас прэс-канферэнцыі ў Доме прэсы.

Адным з флагманаў кнігавыданняў ў гэтай тэматыцы з'яўляецца выдавецтва «Беларуская энцыклапедыя імя Петруся Броўкі». Дырэктар Вольга Ваніна ўпэўнена: важна паказаць падзеі вайны з пазіцыі сённяшняга дня і з выкарыстаннем сучасных магчымасцей афармлення. За апошнія дзесяцігоддзі чытач заўважна змяніўся, развіваюцца магчымасці паліграфіі. «Мы мелі на мэце зрабіць энцыклапедыю, прысвечаную ваеннай тэматыцы, прывабнымі для максімальна шырокай аўдыторыі, задзейнічаць увесь магчымы ілюстрацыйны матэрыял», — распавяла Вольга Ваніна. Гэтыя энцыклапедыі змяшчаюць вялікую колькасць архіўных дакументаў, фотаздымкаў, ілюстрацый, расповеды сведкаў тых падзей. Усё ў комплексе дазваляе выклікаць моцную эмацыянальную рэакцыю, эмацыянальны водгук. І гэта таксама важна, бо кнігі маюць і выхаваўчае значэнне, спрыяюць лепш ведаць гісторыю сваёй краіны, памятаць урокі гісторыі.

Пры падрыхтоўцы энцыклапедыі гістарычнай тэматыкі вялікую дапамогу выдавецтву аказвае Нацыянальны архіў, Беларускі дзяржаўны архіў кінафотадэкаў, Інстытут гісторыі Акадэміі навук, Музей Вялікай Айчыннай вайны і іншыя музейныя комплексы.

У серыі «Беларусь памятае: у імя жыцця і міру» выйшлі чатыры кнігі. Першая ў гэтай серыі — «Беларусь партызанская. Ілюстраваная энцыклапедыя партызанскага руху ў Беларусі ў гады Вялікай Айчыннай вайны». Кніга пад назвай «Нельга забыць. Нельга зразумець. Нельга апраўдаць» прысвечана гісторыі спаленых вёсак у Беларусі. Энцыклапедыя «Сузор'е герояў зямлі беларускай» адлюстроўвае гісторыю значных асоб Вялікай Айчыннай вайны, іх подзвігі. Таксама закранаюцца падзеі перадаваенага перыяду — вайны

ў Фінляндыі і ваеннага канфлікту ў Іспаніі. Асабліваць гэтага выдання — класіфікацыя войск, іх характарыстыкі і звесткі пра тое, якую ролю адыгралі ўсе падраздзяленні для Перамогі.

«Савецкія святы і партызанскія парады на тэрыторыі Беларусі ў гады Вялікай Айчыннай вайны» — самая новая кніга серыі.

На думку дырэктара выдавецтва, кніга распавядае пра парады, якія праходзілі на працягу ўсёй вайны, у тым ліку маскоўскі Парад надзеі ў 1941-м годзе, парады з нагоды вызвалення населеных пунктаў у Беларусі. Кніга таксама паказвае, як праходзілі традыцыйныя святы ў часы вайны, як партызаны і падпольшчыкі арганізавалі ідэалагічныя акцыі, прымеркаваныя да розных свят, каб падтрымліваць дух мірнага насельніцтва.

Наступная кніга, якую плануецца выдаць у гэтай серыі, — «Адроджаныя з попелу — ...у будучыню» — будзе прысвечана аднаўленню Мінска ў пасляваенныя гады.

Яшчэ адна серыя, якая выходзіць у выдавецтве «Беларуская энцыклапедыя імя Петруся Броўкі», мае назву «Беларусь. Трагедыя і праўда памяці». У краіне сталася шмат месцаў, жудасныя гісторыі якіх дагэтуль не запісаны і не даследаваны. Кнігі серыі рыхтуюцца беларускімі гісторыкамі, архівамістамі разам з супрацоўнікамі мясцовых краязнаўчых музеяў. Першыя тры прысвечаны самым вядомым месцам беларускіх ваенных трагедый: Хатынь, Азарычы, Масюкоўшчына. «Гэта немагчыма чытаць без болю, але гэта варта ведаць», — адзначыла Вольга Ваніна. — Мы выдаём кнігі на некалькіх мовах у розных камбінацыях: руская, беларуская, англійская, нямецкая. Мы хочам, каб гэтая інфармацыя была даступная людзям не толькі ў Беларусі. У Еўропе, напрыклад, ёсць цэнтры, якія збіраюць публікацыі на тэму Вялікай Айчыннай вайны. Адтуль нам ужо паступілі запыты, і мы, канешне, адправілі кнігі». Цяпер да друку рыхтуецца кніга пра Асіповічы. Плануецца працягваць працу па зборы інфармацыі аб іншых месцах у Беларусі, дзе адбыліся падобныя трагедыі.

Выдавецтва «Беларуская энцыклапедыя імя Петруся Броўкі» намагаецца раскрыць тэму Вялікай Айчыннай вайны з розных бакоў. У мінулым годзе з'явілася кніга пад назвай «Перамога адна на ўсіх. Беларусь — Узбекістан». У выніку вялікай супольнай працы з узбекскімі гісторыкамі быў складзены поўны спіс імёнаў узбекаў, якія ваявалі на беларускай зямлі. Значная частка накладу была накіравана

ва Узбекістан для таго, каб сваякі салдат атрымалі інфармацыю пра сваіх родных, якія загінулі ў Беларусі.

Асобную частку асветніцкай працы ў тэме Вялікай Айчыннай вайны займаюць кнігі для дзяцей. У выдавецтве «Беларуская энцыклапедыя імя Петруся Броўкі» летась выйшла кніга пад назвай «Маленькія салдаты вялікай вайны» пра піянераў-герояў і проста юных патрыётаў, якія зрабілі ўнёсак у барацьбу з захопнікамі. Гэтая кніга закуплена школамі. У серыі «Беларуская дзіцячая энцыклапедыя» пабачыла свет выданне «Памяць беражліва захоўваем» — своеасаблівы даведнік для дзяцей па асноўных ваенных мемарыялах у Беларусі, карціны розных мастакоў, прысвечаныя Вялікай Айчыннай вайне, інфармацыя пра найбольш вядомых герояў вайны.

Дырэктар выдавецтва заклікала таксама звярнуць увагу на кнігі, якія выдадзены крыху раней, але не гублілі актуальнасці: зборнікі паэзіі ваенных гадоў, дзе ёсць творы і знакамітых аўтараў, і менш вядомых, а таксама зборнік песень ваенных гадоў пад назвай «Паклонімся вялікім тым гадам».

«Працуючы з тэмай, я зразумела, наколькі мала мы насамрэч ведаем пра гэтыя падзеі, бо, адкрываючы кожную з гэтых кніг, знаходзім шмат новых падрабязнасцяў. Мы працуем незалежна ад юбілейных дат, — адзначыла Вольга Ваніна. — Цяпер нам прыемна падвесці рысу і паказаць, колькі працы ўжо зроблена, але будзем працягваць яе ўвесь час».

Дырэктар Выдавецкага дома «Звязда» Павел Сухарукаў падкрэсліў значнасць кнігавыдавецкай справы ў тэматыцы Вялікай Айчыннай вайны. Чым меней становіцца жывых сведкаў падзей, тым вышэй верагоднасць таго, што гістарычныя факты могуць быць інтэрпрэтаваны не так, як прынята ў класічнай гістарыяграфіі. «Звярніце ўвагу на тое, што праекты, датычныя тэмы Вялікай Айчыннай вайны, — у першую чаргу справа дзяржаўных выдавецтваў. Выдавецкі дом «Звязда» не застаўся ўбакі», — зазначыў Павел Сухарукаў. Так, сёлета была выдадзена кніга Мікалая Смірнова «Партызанскі «другі фронт» у Беларусі». Твор прысвечаны маладаследаванай тэме ўдзелу ў спецаперацыях на тэрыторыі рэспублікі органаў спецслужбаў — НКУС, якія бралі ўдзел у разведцы, дыверсіях, дапамагалі беларускім партызанам. Кніга напісана захапляльна, асабліва для зацікаўленых гісторыяй Вялікай Айчыннай вайны, мае багатую аснову з архіўнага і дакументальнага матэрыялу. Яшчэ

адзін праект выдавецкага дома, які рэалізоўваецца сумесна з Мінскім гарвыканкам і стане падарункам мінскім ветэранам, — кніга «Беларусь памятае. Міншчына ганарыцца». Гэта зборнік успамінаў ветэранаў вайны Мінскай вобласці. «Праект унікальны: гэтыя людзі і цяпер памятаюць і захоўваюць у сваіх сэрцах жудасныя карціны тых часоў, якія паўплывалі на ўсё іх жыццё», — распавёў дырэктар рэдакцыйна-выдавецкай установы.

Спецыяліст выдавецтва «Беларусь» Кацярына Разуменка прадставіла адмысловы праект, прымеркаваны да дня Вялікай Перамогі. Гэта кніга пад назвай «Працоўная Беларусь», створаная доктарам гістарычных навук Галінай Аляхновіч. У выданні шмат звестак пра падзеі вайны, але, паводле Кацярыны Разуменкі, выдавецтва мела на мэце звярнуць асаблівую ўвагу на ўнёсак беларусаў у эканамічную базу Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне. Раней па тэме працоўнага подзвігу за ўвесь пасляваенны час была выдадзена толькі адна кніга — «Беларусы ў тыле». У выданні «Працоўная Беларусь» шмат дакументальных фактаў, яно добра ілюстравана (падтрымку аказаў дзяржаўны архіў кінафотадэкаў).

Значнасць падзей Вялікай Айчыннай вайны і Вялікай Перамогі для айчыннай гісторыі пераацаніць складана. Дзякуючы разнастайнасці і разнапланавасці, з якой беларускія кнігавыдаўцы падыходзяць да справы, гэтая тэма можа захапіць многіх чытачоў, захаваць у іх памяці як красамоўныя лічбы, так і эмацыянальныя гісторыі пра лёсы людзей, якія набліжались Вялікую Перамогу.

Падрыхтавала Ганна ІВАНОВА

Мастацкае прачытанне Быкава

Народны мастак Беларусі Георгій Паплаўскі быў надзвычай уважлівы да кніжнай графікі. Адно з яго зацікаўленняў — ілюстраванне аповесцяў народнага пісьменніка Беларусі Васіля Быкава.

Асноўны цыкл — вынік працы ў другой палове 1970-х — першай палове 1980-х гг. 1977 год — «Сотнікаў», «Абеліск», «Дажыць да святання». 1982 год — «Пайсці і не вярнуцца», «Воўчая зграя», «Абеліск». 1984-ы — «Сотнікаў», «Дажыць да святання»... Нацыянальная бібліятэка Беларусі выдала рэпрадукцыі ілюстрацый Г. Паплаўскага асобным камплектам паштовак «Георгій Паплаўскі. Гравюры па творах Васіля Быкава». Складальнік — Алесь Суша. Выданне

ажыццёўлена ў серыі «Кніжная графіка Беларусі ХХ стагоддзя».

У прадмове Алесь Суша заўвагае: «Спалучэнне выдатных вартасцей і гістарычнай праўдзівасці, глыбіня раскрыцця псіхалогіі беларускага народа і асэнсаванне ролі чалавека ў надзвычайных сітуацыях прынеслі творам Васіля Быкава міжнародную вядомасць і прызнанне».

Аповесці «Жураўліны крык» (1959), «Трэцяя ракета» (1961), «Альпійская балада» (1963), «Мёртвым не баліць» (1965), «Круглянскі мост» (1968), «Сотнікаў» (1970), «Абеліск» (1971), «Дажыць да святання» (1972), «Воўчая зграя» (1974), «Пайсці і не вярнуцца» (1978), «Знак бяды» (1982), «У тумане» (1988) заваявалі славу выдатных, а можа, і найлепшых твораў пра Другую сусветную вайну

ў беларускай і савецкай літаратуры. Яны шматразова пераыводзіліся і перакладзіліся на розныя замежныя мовы.

Папулярнасці многім з гэтых кніг дадала і цудоўнае мастацкае афармленне. Над выданнямі працавалі знакамітыя мастакі, сярод іх — народны мастак Беларусі Георгій Паплаўскі. Ён быў добра знаёмы з Васілём Быкавым, што дазваляла з вуснаў самога аўтара пачуць тлумачэнні і апісанні найважнейшых вобразаў з твораў.

У выніку менавіта Георгій Паплаўскі аздобіў большасць знакамітых ваенных аповесцяў Васіля Быкава. Разам з творамі беларускага пісьменніка цудоўныя, эмацыянальна выразныя работы мастака сталі класікай айчыннай кніжнай графікі ХХ стагоддзя.

Углядаючыся ў занатаваныя на аўталітаграфіях постаці, твары герояў «Сотнікава», «Абеліска», аповесці «Дажыць да святання», успамінаеш дзеі быкаўскіх твораў, увесь драматызм, праз які Васіль Быкаў імкнуўся перадаць боль вайны,

боль чалавека, якога знешнія абставіны прымусілі знаходзіцца ў жудасных умовах адзінага выбару. І Георгій Паплаўскі — выключны памагаты. Згаданыя аповесці — тыя мастацкія быкаўскія вяршыні, да якіх кніжны графік спрычыніўся найперш.

Выданне камплекта паштовак рэпрадукцый ілюстрацый Г. Паплаўскага нагадала пра вартасць, неабходнасць аднаго праекта. Чаму б не сабраць усе творы выйшлага мастацтва, звязаныя з жыццём і творчасцю Васіля Быкава, у адзін альбом? Ёсць жа такія выданні, якія маюць дачыненне да народных паэтаў Беларусі Янкі Купалы, Якуба Коласа. Несумненна, у быкаўскім альбоме такога характару пачэснае месца зоймуць аўталітаграфіі Георгія Паплаўскага.

Мікола БЕРЛЕЖ

Анёлы-ахоўнікі роднай зямлі

Чым больш аддаляюцца па часе постаці легендарных дзеячаў, якія стаялі ля вытокаў фарміравання нашай дзяржаўнасці і праславілі сваё імя справай на карысць Айчыны, тым большай прыцягальнасцю яны валодаюць. Кожнае пакаленне гісторыкаў, літаратараў, мастакоў, музыкантаў штораз нанова пераасэнсуювае іх асобы, адкрываючы для сябе веліч, значнасць, уплыў, які меў месца падчас іх жыцця і ў наступныя гістарычныя эпохі. Усяслаў Чарадзея, Давыд Гарадзенскі, Настасся Слуцкая... Больш за жыццё яны любілі Бацькаўшчыну і ўсе сілы паклалі на алтар служэння ёй. Каб застацца тут навечна: у царкоўным звоне, на стромых берагах рэк, на ўзвышшах замчышчаў. На зямлі, шчодро палітай крывёй яе мужных ваяў-абаронцаў. І, галоўнае, у душах нашчадкаў.

У навукова-папулярнай серыі выдавецтва «Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі» «Гісторыя для школьнікаў» пабачылі свет выданні «Усяслаў Брачыславіч, князь полацкі», «Давыд Гарадзенскі» і «Настасся Слуцкая», створаныя Міколам Багадзяжам і Ірынай Масляніцкай у суаўтарстве.

«Пазванілі да ютрані рана Святой Сафіі званы...»

Князь полацкі Усяслаў, за рашучасць, розум і энергію прарываў Чарадзеям (каля 1029—14.4.1101), быў загадкай яшчэ пры жыцці, застаўся загадкай і сёння, праз дзесяць стагоддзяў. Вобраз яго трапіў у народны эпос, хаця гэта не казачны персанаж, не міфічны герой. Многія летапісы і хронікі распавядалі пра яго дзеі, засяроджваючыся нават на дробязях. Толькі славаўта асоба магла стаць аб'ектам пільнай увагі сучаснікаў.

Мэта выдання — паспрабаваць узнавіць рэальную біяграфію выбітнага ўладара, фантастычнага военачальніка і проста справядлівага грамадзяніна. Аўтары працавалі метадам рэканструкцыі: карыстаючыся ўсімі даступнымі пісьмовымі, выяўленчымі і археалагічнымі крыніцамі, супастаўлялі звесткі і на аснове аналізу прапанавалі найбольш верагодныя версіі развіцця падзей. Так, з «Аповесці мінулых гадоў» ды некаторых іншых крыніц пра Усяслава вядома: калі яго княства захапіў кіеўскі князь Ізяслаў, полацкі выгнаннік жыў у землях фінаўгорскіх плямён, самымі знакамітымі з якіх былі чудзь і водзь. Гэтыя плямёны неаднаразова дапамагалі Усяславу воінамі для яго паходаў. Паўстае лагічнае пытанне: а чым ім плаціў полацкі князь, калі, напрыклад, пасля бітвы на Нямізе сам застаўся без нічога? Найбольш верагоднае — гэта наяўнасць сваяцкіх сувязей. «Другая жонка Усяслава полацкага была вадзінка, магчыма, дачка аднаго з правадзіроў водскіх плямёнаў. Яна стала пяшчотнай сяброўкай суроваму князю пасля смерці першай жонкі, добрай махахай княжычу Раману і маці яшчэ пяцёрым сынам полацкага князя. Ці варта здзіўляцца, што вадзіны і чудзіны лічылі Усяслава сваім? Яны ахвотна падтрымалі яго, аддаўшы сваіх сыноў у яго новую дружыну», — упэўнены аўтары.

Адметна тое, што ў кнізе амаль адсутнічае пафас, які робіць аб'ект расповеду забранзавала-недасяжным, далёкім ад простага чытача. Аўтары распавядаюць пра асобу полацкага князя як пра таго, каго добра ведаюць, як пра звычайнага чалавека, які любіў сваіх блізкіх, пакутаваў ад страт і войнаў. Не абыходзіць яны і праблемныя моманты, занатаваныя ў хроніках. Так, пасля вызвалення Усяслава з сынамі з порубу, калі кіяўляне выгналі свайго князя і пасадзілі на княскі прастол Чарадзея, ён... праз сем месяцаў уцякае! Гэтая падзея для Кіева была трагедыяй: многія з гараджан жыццём заплацілі за свавольства! Мноства было закатавана, аслеплена, пакарана смерцю.

На жаль, няма дакладных звестак, чаму Усяслаў так абышоўся з тымі, хто яму даваў. Але маленькая «зачэпка» ўсё ж знайшлася, пераконваюць аўтары! У «Слове пра паход Ігаравы» ёсць раяты: «Для яго (Усяслава) у Полацку пазванілі да ютрані рана Святой Сафіі званы, а ён у Кіеве той звон пачуў... Скончыў ад іх лютым зверам у поўнач з Белграда, ахінуты сіняй імглою...» На аснове гэтых скупых даных М. Багадзяж і І. Масляніцка зрабілі выснову, што, магчыма, у Полацку юнаму сыну Усяслава, Раману, пагражала смяротная небяспека: полацкія язычнікі планавалі захапіць уладу ў горадзе, забіўшы і Рамана, і суайчыннікаў-хрысціян, спаліць аплот хрысціянства Сафію! Ці можна судзіць князя за тое, што паміж Полацкам і Кіевам ён абраў Полацк?..

Меч зямлі Гарадзенскай

Калі вымяраць веліч военачальніка па магутнасці пераможаных ім ворагаў, то постаць выбітнага беларускага палкаводца Давыда Гарадзенскага (каля 1283—1326) заслугоўвае самай высокай адзнакі. Ён — з тых, пра каго гавораць «чалавек-легенда». Гісторыю Вялікага Княства Літоўскага нельга распавядаць, не згадаўшы меч Давыда, якім ён гнаў з айчынных прастораў захопнікаў-крыжаносцаў, магутны аўтарытэт гарадзенскага князя, які ўздымаў на барацьбу з крыжацкай навалаччу землякоў і адзінаверцаў, гарады, якія мацвалі асоба князя, натхняла верыць у моц свайго абаронцы і не скарацца ворагу.

Асаблівае ў гэтай кнізе прысвечанай слаўнаму Давыду Даўмонтавічу, з'яўляецца тое, што яна створана на аснове самых разнастайных крыніц і адрывачных звестак. Аўтары параўноўвалі тое, што тычыцца не толькі асобы легендарнага князя XIV стагоддзя, але і яго ворагаў еўрапейскага маштабу: вялікіх магістраў Тэўтонскага ордэна і ордэнскіх палкаводцаў. На старонках кнігі адноўлены батальныя сцэны многіх бітваў з крыжакамі: яны выклікаюць захапленне розумам, ваеннай абачлівасцю і хітрасцю князя, а таксама гонар за яго мужнасць. Так, калі ў 1314 годзе неўтаймоўны Генрых фон Плоцке асадыў Наваградка, у Давыда, які атрымаў страшную вестку, амаль не было часу на зборы: ён пасадзіў на коней сваіх найлепшых дружыннікаў і ваяў з ліку гарадскога апалчэння і выправіўся на дапамогу. Прыбыў, як распавядаюць аўтары, якраз тады, калі тэўтонцы пад градам дзід і стрэл караскаліся па схілах да сцен замка. Давыд захапіў лагер крыжакоў і знішчыў іх здабычу, пазбавіў прывянтну, а потым знішчыў і прыхаваныя імі па дарозе да Наваградка склады. Аўтары прыводзяць вытрымку з «Лівонскай хронікі», дзе распавядаецца, што толькі лічаныя ўдзельнікі таго паходу здолелі трапіць дадому.

«Давыд Гарадзенскі» — выданне, дзе ўпершыню пад адной вокладкай сабраны столькі звестак пра дзейнасць слаўнага князя, яго прыватнае жыццё.

Прыклад вернасці, узор мужнасці

Не менш захапляльны і цікавы расповед Міколы Багадзяж і Ірыны Масляніцкай пра ўнікальную княгіню Настасю Слуцкую (канец XV — першая палова XVI стагоддзя), абаронцу горада ад крымскіх татар, жонку слуцкага князя Сямёна Алелькавіча. Паглыбляючыся ў гісторыю, аўтары распавядаюць пра перыпетыі эпохальных падзей, многіх іншых тагачасных дзеячаў. «Ажывае» пад вокладкай выдання і неадназначная постаць Міхала Глінскага, з аднаго боку героя Клецкай бітвы 1506 года, а з іншага, здрадніка, які сам двойчы спрабаваў узяць Слуцк, каб дабіць руку Настасі (пасля смерці яе мужа Сямёна), ды ўцёк да маскоўскага князя Васіля III. Не абмінула аўтарскай ўвагі і каханне Настасі і Сямёна Алелькавічаў, паказаўшы княгіню як узор вернасці сужэнцу, адданасці яго памяці.

У гэтым выданні прыводзіцца вытрымка з вершаў Мацея Стрыйкоўскага, батальнага эпаса, работы Мікалая Карамзіна, летапісаў.

Выданні серыі багата ілюстраваны мініяцюрамі з летапісаў, работамі мастакоў, выявамі са старадаўніх гравюр, здымкамі помнікаў, партрэтамі, картамі. Серыя адрасавана школьнікам сярэдняга і старэйшага ўзросту, але кнігі будуць цікавымі шырокаму колу аматараў гісторыі, культуры, ваеннай справы. І хоць навукова-папулярныя кнігі не могуць у поўнай меры замяніць падручнікі па гісторыі, іх можна рэкамендаваць у дапамогу настаўнікам школ і выкладчыкам каледжаў і ВНУ.

Яна БУДОВІЧ

Лібрэта опер Станіслава Манюшкі

Кніга Віктара Скоробагатава і Святлены Немагай «Лібрэта опер Станіслава Манюшкі» (выдавецтва «Беларуская Энцыклапедыя імя П. Броўкі», 2020), якая сёлета пабачыла свет, складаецца з сямі перакладаў лібрэта па-беларуску. «Карманьёлу, або Французы любяць жартаваць» Аскара Корвіна-Мілеўскага перастварыла С. Немагай, «Латарэю» гэтага ж аўтара — С. Немагай у суаўтарстве з В. Сёмухам. «Гальку» Уладзіміра Вольскага двухактовую пераклала С. Немагай, а чатырохактовую — Я. Купала. «Дылію» Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча перастварылі Я. Купала і Я. Лёсік, «Слова гонару» і «Страшны двор» Яна Ханцінскага на родную мову пераклалі Д. Вашкевіч і М. Танк адпаведна. Большасць лібрэта оперных твораў Станіслава Манюшкі прадстаўлены ў кнізе ўпершыню.

Чытач мае магчымасць пазнаёміцца з вынікамі працы розных пакаленняў перакладчыкаў опер Станіслава Манюшкі, а таксама атрымаць уяўленне пра метады супрацоўніцтва кампазітара з лібрэцістамі. Адметна і тое, што, апрача саміх мастацкіх тэкстаў, аўтары выдання размясцілі ў кнізе кароткія біяграфіі лібрэцістаў Манюшкі, «оперныя» шляхі самога кампазітара, афішы прэм'ер, імёны выканаўцаў галоўных роляў, дырыжораў, рыжысёраў, а таксама разнастайныя фотаздымкі. Усё гэта дазваляе чытачу паглыбіцца ў атмасферу тэатра Станіслава Манюшкі і гісторыю беларускіх пастановак опер. Дапоўніць разуменне твораў кампазітара дапамагаюць змешчаныя ў канцы кнігі каментары, аўтарам якіх з'яўляецца Святлена Немагай.

Нягледзячы на тое, што оперная спадчына кампазітара была пераважна польскамоўная, сёння можна разглядаць оперы Манюшкі ў кантэксце айчыннай культуры. Таму для выяўлення адметнасці і інтанацыйнай сутнасці музыкі вельмі важна прытрымлівацца ўсіх канонаў пры перакладзе опер на беларускую мову. Працэс знаёмства чытача з лібрэта опер Станіслава Манюшкі — надзвычай важны элемент, «звязаны з працэсам асэнсавання творчай спадчыны кампазітара скрозь прызму культурных кодаў і ментальных канстантаў краю, дзе яму давялося нарадзіцца і стаць, — краю, з песень якога Станіслаў Манюшка ўвабраў «інтанацыйныя сокі», ператварыўшы іх у эсэнцыю для сваёй уласнай, непаўторнай музычнай мовы».

Адметна, што ў выданні ўпершыню друкуецца нядаўна знойдзены фрагмент рукапісу дуэта Юліі і Караля з II акта слаўтай «Ідыліі». Складальнікі адзначылі, што ён аказваў змешчаны на адвароце аркуша са спевам Камісара «Мая любя», перакрэслены крыж-накрыж. Дагэтуль з першай оперы, дзе гучала беларуская мова, быў вядомы толькі клавір вышэйназванага нумара, а таксама сцэна Навума Прыгаворкі з фіналу I акта оперы, рэканструяваная паводле згадкі беларускіх песень у лібрэта і аўдыязапісу Стэфаніі Снасноўскай.

Падчас прэзентацыі кнігі Віктар Скоробагатаў адзначыў, што, хоць з'ява выдання оперных лібрэта асобна ад нотнага матэрыялу бярэ пачатак з даўніх часоў, традыцыя стварэння перакладаў лібрэта опер у Беларусі адносна новая і працягваецца яе надзвычай важна. Дадзенае выданне дае чытачам цудоўную магчымасць пазнаёміцца з творчасцю Станіслава Манюшкі і зразумець эстэтыку яго опернай спадчыны. Кніга паклала пачатак вывучэнню, сцэнічнаму ўвасабленню і далейшаму перакладу опер кампазітара на беларускую мову.

Дзіяна КАЗІМІРЧЫК

Жыццё без прыхарошвання на палотнах Мая Данцыга

Творчасць Мая Данцыга — яскравая з’ява ў гісторыі нацыянальнай культуры. Мастак гучна заявіў пра сябе яшчэ ў канцы 1950-х — пачатку 1960-х гадоў, калі ў беларускае выяўленчае мастацтва прыйшло новае пакаленне, прадстаўнікам якога было ўласціва пачуццё асабістай рамантычнай датычнасці да ўсяго навакольнага свету. Гэта адбылася на цікавасці да паэзіі штодзённасці, выяўлення нацыянальных асаблівасцей сваёй культуры. Сёлета Маю Данцыгу споўнілася б 90 гадоў.

Творчы выбар

Будучы народны мастак Беларусі нарадзіўся ў Мінску ў 1930 годзе. Яго бацька, выкладчык фізкультуры, сам трохі маляваў і калісьці наведваў мастацкую студию вядомага беларускага жывапісца і педагога Янкеля Кругера (1869—1940). Бацька хацеў, каб сын выбраў творчую прафесію. Мала каму вядома, што Май Данцыг тры гады вучыўся ў мінскай музычнай школе і выступаў на вучнёўскіх канцэртах, выконваючы на «біс» творы для скрыпкі. Паваротным пунктам у жыцці Данцыга стала Вялікая Айчынная вайна. Бацьку ўдалося вывезці сям’ю з Мінска літаральна напярэдадні акупацыі горада немцамі. Па ўспамінах Мая Вольфавіча, гэта адбылося 27 чэрвеня 1941 года. Іх сям’я прыйшла на чыгуначную станцыю Мінск-Таварны, што знаходзіцца недалёка ад цяперашняга Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў. Цягнуць не было. Раптам удалечыні паказаўся састаў. Каб яго затрымаць, людзі сталі класіцца на рэйкі. Паравоз спыніўся, але вагоны былі перапоўнены параненымі салдатамі і эвакуіраванымі чыгуначнікамі. Нікога ў іх не пускалі. Тут пачуўся крык: «Данцыг!» Бацьку Мая Вольфавіча пазнаў яго вучань, які і дапамог сям’і ўціснуцца ў вагон, пасля чаго дзверы адразу ж зачынілі. Ехалі ночам, днём цягнік з-за налётаў фашысцкай авіяцыі прастойваў у лясах. Сям’я пасялілася ў Ульянаўску: маці працавала на швейнай фабрыцы, бацька служыў у міліцыі. Елі мала. На рынку будучы мастак браў у гандляроў жменьку семак — «на пробу», тым часячком і харчаваўся. Данцыг добра памятаў свой першы заробак. Дырэктар ларка, дзе прадаваўся хлеб на картках, папрасіла хлопчыка зрабіць шыльду «Ларок № 3». Праца спадабалася, і жанчына дала цэлы бохан хлеба. Гэта, лічыў мастак, і быў яго першы ганарар. Потым маленькі Май зрабіў насценгазету, за якую пашылі суценку для яго сястры. За працу над транспарантам і са святочнымі лозунгамі Данцыг атрымаў гарнітур. Калі вярнуўся ў Мінск, Май Вольфавіч вырашыў, што будзе мастаком: да скрыпкі вяртацца было позна: ён не браў яе ў рукі чатыры гады.

Фота з сайта kulturologia.ru.

Навучанню студэнтаў выяўленчаму мастацтву Май Вольфавіч аддаў 53 гады. З 1958 па 1980 гады — старшы выкладчык, дацэнт, з 1980-га — прафесар. У 2001—2011 загадваў кафедрай станковага жывапісу. Сваімі вучнямі Данцыг лічыў вядомых беларускіх мастакоў В. Сумарава, М. Казакевіча, І. Грынберг, В. Ткачова, А. Вырву і многіх іншых.

Лёс мастака

Май Вольфавіч — мастак шырокага творчага дыяпазону. Працаваў практычна ва ўсіх жанрах. Станковы і манументальны жывапіс, сюжэтна-тэматычная карціна, партрэт, пейзаж, нацюрморт былі падуладнымі таленавітаму жывапісцу. А тэматыка работ майстра, якая адлюстроўвае найважнейшыя падзеі гісторыі краіны, была па-маладому экспрэсіўная, эмацыянальная і жыццесцвярджалая. У жанравых і партрэтных работах майстра пераважаюць тэмы паўсядзённага жыцця, мірнага будаўніцтва, выявы рабочых, будаўнікоў, дзеячаў культуры і мастацтва.

Работам мастака ўласцівы маштабнасць пошуку, яснасць сюжэта, значнасць, непаўторны подых часу, высакароднасць. Яго творчасць адрознівае яркая індывідуальная манера, асноўнымі рысамі якой з’яўляюцца эпічныя, манументальна-абагульненыя трактоўкі форм, колеравых рашэнняў, глыбіня псіхалагічных характарыстык.

Палотны на ваенную тэматыку — арыгінальныя і нетрадыцыйныя, а яго чырвона-чорную палітру потым сталі называць данцыгаўскай.

— Мой «суровы стыль» быў апазіцыяй афіцыйнаму сацрэалізму, — расказваў Май Вольфавіч. — Я пазбягаў пісаць правадыроў, прапагандысцкія і палітычныя карціны і імкнуўся адлюстроўваць жыццё такім, якое яно ёсць, без прыхарошвання, лакавання і так званага гламуру. Стараўся пісаць, кажучы словамі Маякоўскага, «важка, груба, бачна».

Май Вольфавіч адзначаў, што пры разглядзе яго мастацкай спадчыны зручнай выбудоваць сістэматызацыю не па этапах творчага шляху, а па тэматыцы твораў. Як лічыў мастак, з надыходам творчай сталасці яго мастацкая манера мянялася нязначна, і ўсё жыццё ён распрацоўваў упадабаныя тэмы: праца, партызанская барацьба, гарадскі пейзаж, партрэт сучасніка, побыт і прырода.

Увогуле, пачатак творчай біяграфіі

Мая Вольфавіча звязаны з паездкай у 1960 годзе на Старобіншчыну (цяпер Салігорскі раён), дзе ў той час пачыналася распрацоўка аднаго з найбуйнейшых у свеце радовішчаў калійнай і каменнай соляў, ішло будаўніцтва шахцёрскага горада Салігорска і калійнага камбіната. У 1961 годзе мастак ажыццявіў аналагічную творчую паездку ў шахцёрскі горад Рудны ў Казахстане. Паездкі былі цяжкімі, але затое з’яўляліся творчы мастацтва, заснаваныя на непасрэдным назіранні і жывых зносінах з людзьмі.

Легендарныя творы

Вынікам паездкі Мая Вольфавіча на Старобіншчыну стала добра вядомая работа «Гудзіць зямля Салігорская!» (1960). Мастак убачыў прыгажосць у індустрыяльным пейзажы. Карціна мае строга вывераную архітэктоніку. Больш за палову палатна знізу займае напісаная энергічнымі мазкамі сырая дарога, па якой праехаў грузавік. Сэнсавы цэнтр палатна — тры шахцёры, якія па-гаспадарску ўпэўнены крочаць у бок глядача. На другім плане ўзвышаюцца тры копры, якія адлюстроўваюць маштабы будаўніцтва. Паказана салігорская зямля, якая мільёны гадоў захоўвала свае багаці, а цяпер адкрывае іх людзям. У 1960 годзе здабыча калійных соляў, якая мае велізарнае значэнне для эканомікі, толькі

толькі разгортвалася. Мастак здолеў адлюстраваць той час у высокамастацкім творы.

У 1960-я гады Май Данцыг стварыў шэраг твораў на тэмы працы і побыту: «У заводскай сталовай», «Сталвар», «Доменная печ», «Аператар», трыпціх «На варцы міру» і інш. Усе гэтыя работы — пераканаўчыя і праўдзівыя апавяданні пра эпоху і яе людзей. У іх адбылася шчырасць аўтара, увага да чалавечых лёсаў, а таксама характэрная для таго часу накіраванасць у будучыню.

У 1962 годзе Май Вольфавіч напісаў карціну «Нава-сёлы», у якой распаўсюджаная жанравая тэма адлюстравана незвычайна. У новай, яшчэ пустой кватэры, наўпрост на падлозе сядзіць маладая пара, якая, здаецца, паглыбілася ў разважанні аб будучыні. У гэтай карціне роля прасторы пакая такая ж выразная, як і прысутнасць галоўных герояў. Нічым не застаўленае памяшканне выклікае асацыяцыі з марай, якая ўжо пачала ажыццяўляцца. Карціна з такім сюжэтам невыпадкова з’явілася падчас паскоранай урбанізацыі і, адпаведна, росту жыллёвага будаўніцтва ў краіне.

Карціну «**Беларусь — маці партызанская**» заўважлілі адразу. Яна і прынесла Маю Данцыгу ўсесаюзную вядомасць: увайшла ў падручнікі па гісторыі савецкага мастацтва як класічны твор жывапісу пра Вялікую Айчынную вайну. На вялікай карціне памерам 5 на 3 метры адлюстравана трагедыя, якая спасцігла краіну, і адначасова партызанскія будні. Аўтарам дакладна знойдзены вобраз беларускага народа. На пярэднім плане — рэшткі вясковай печы — усё, што засталася ад спаленага карнікамі сялянскага дома. Побач стаяць у глыбокім смутку жыхары вёскі — старыя, жанчыны з немаўлятамі на руках, дзеці, падлеткі. У наступнае імгненне яны разам з маладымі партызанамі рушаць у лясны лагер. Глядач бачыць прыкрытыя покрывам, як вялікая каштоўнасць, кулямёт, якім будзе папоўнены арсенал партызанскай зброі.

Ідэя «**Партызанскай балады**», па словах Данцыга, нарадзілася пад уплывам карціны Рубенса «Бацька-любства рымлянкі», якая захоўваецца ў Эрмітажы. У аснове гэтага твора — класічны сюжэт, выкладзены ў сачыненні рымскага пісьменніка Валерыя Максіма «Аб павазе да бацькоў».

— Гэта ж родная зямля бароніць сваіх сыноў-партызан і ў цяжкую хвіліну корміць іх матчыным малаком, — тлумачыў мастак алегорыю ў сваёй карціне. — Я доўгі час трымаў «Баладу» ў майстэрні. Карціну ўпершыню паказалі ў Маскве, у Цэнтральным доме мастака, на маёй спецыяльнай выстаўцы. І толькі пасля трыумфу ва ўсесаюзнай сталіцы карціну ўбачылі і мінскія гледачы... Гэта было свята.

Нацюрморт

Новае гучанне набыў у Мая Данцыга і такі традыцыйны жанр жывапісу, як нацюрморт. Майстар не імкнуўся адлюстроўваць неадушаўленыя прадметы дзеля іх эстэтычнай прыгажосці ці адметнасці. Мастак абраў такое рашэнне нацюрморта, пры якім рэчы служаць выяўленню сімвалічнага сэнсу і свет неадушаўленых прадметаў характарызуе змест і лад жыцця іх удалальніка. Герой нацюрмортаў Данцыга — чалавек, неадрыўны ад сваёй гісторыі. Менавіта ў гэтым ключы была створана адна з самых знакамітых яго работ — «**Нацюрморт пра Вялікую Айчынную**». Усе дэталі карціны: пішучая машынка з чыстым аркушам паперы, ручны гадзіннік, гільза ад снарада з засохлай галінкай чырвонай рабіны, поўная недакуркаў попелыніца, змятыя аркушы паперы, акно з відам на зімовы гарадскі пейзаж і іншае — кажуць пра перажыванні чалавека, яго абавязак распавесці сучаснікам пра мінулае, адказнасць перад нашчадкамі.

Мінск

Найважнейшае месца ў творчасці М. Данцыга займаў гарадскі пейзаж, натурай для якога служылі найбольш цікавыя, значныя і маляўнічыя месцы беларускай сталіцы. Таму заканамерна, што яго называлі партрэтывам Мінска. Усё сваё жыццё мастак пісаў гарадскія пейзажы.

— Я нарадзіўся ў Мінску, — расказваў Май Вольфавіч, — і з дзяцінства люблю яго непаўторнае і бурлівае жыццё. Тут пачынаўся мой шлях у мастацтва. Штодзённае жыццё майго роднага дома прыцягвае сваёй незвычайнай прыгажосцю. Тут з асаблівай вострынёй адчуваеш кіпенне жыцця краіны.

Мастак знаходзіў прыгажосць, здавалася б, у самым простым і звыклым — звычайных новабудоваў, сучасных вуліцах, балконах... Усё гэта паўстае на карцінах Данцыга ў вывераных, часам вострых і строгіх формах. Свет, намалёваны майстрам, бачыцца нам разумным і трывальным. У аснове гарадскіх пейзажаў Данцыга, як і ў іншых яго карцінах, — мужны і аптымістычны светопгляд. Менавіта ў гэтым ключы створана і самая, мабыць, вядомая карціна мастака «Мой Мінск» (1967).

Мая Вольфавіча больш няма з намі, але ж засталася яго спадчына і яго вучні, якія да сённяшняга дня карыстаюцца ўсімі легендарнымі мастацкімі адкрыццямі знакамітага майстра «суровага стылю».

Вікторыя АСКЕРА

«І памятае выраватаны свет», 1985 г.

У 1947 годзе Мая Данцыга залічылі ў першы набор Мінскага мастацкага вучылішча. Скончыўшы яго, паступіў у Маскоўскі мастацкі інстытут імя Сурыкава. Тут перспектывы студэнт атрымаў выдатную прафесійную падрыхтоўку ў дасведчаных педагогаў Ф. Рашэтнікава, М. Курылкі, П. Пакаржэўскага, В. Цыплакова. Дыпломная работа Мая Данцыга «Насустрач жыццю» атрымала адзнаку «выдатна» і мноства станоўчых водгукаў. У далейшым яна перайшла ў фонды Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь. Варта заўважыць, што прыкладна ў тыя ж гады ў Сурыкаўскім інстытуце вучыліся беларускія мастакі І. Стасевіч і М. Савіцкі, якія сталі, як і Май Данцыг, гонарам нашай нацыянальнай школы жывапісу.

Сваім беларускім настаўнікам Май Вольфавіч у першую чаргу лічыў народнага мастака Беларусі Віталія Цвірку, з якім яго звязвала шматгадовае сяброўства яшчэ з часоў мастацкага вучылішча. Ёсць нешта агульнае і ў творчай манеры гэтых майстроў: тая ж дынаміка дакладных мазкоў і тая ж пастознасць (няроўнае нанясенне на грунт густой пасты-фарбы, якое надае паверхні палатна рэльефнасць). Менавіта Цвірка пасля вяртання Данцыга з Масквы запрасіў яго на выкладчыцкую працу ў Мінскі тэатральна-мастацкі інстытут, рэктарам якога быў.

Сімвалы непераможнасці

Нацыянальная бібліятэка Беларусі прэзентавала ўнікальны праект, прысвечаны 9 Мая

Беларускія выставачныя пляцоўкі рыхтуюцца да святкавання Дня Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне. Ладзіцца шмат выставачных праектаў, якія раскажуць новаму пакаленню пра самы жадлівы час дваццатага стагоддзя. Нацыянальная бібліятэка Беларусі да юбілею Перамогі рыхтавалася каля года. У выніку ў гадоўнай кніжнай скарбніцы краіны адкрылі маштабную тэматычную выстаўку «Вялікая Перемога».

Земляробчы часопіс, 1924 г.

Экспазіцыя ўключае аўтэнтычныя прадметы рад з Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, манаграфіі, энцыклапедыі, зборнікі архіўных матэрыялаў, выяўленчыя дакументы і іншыя друкаваныя выданні з фонду Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, а таксама арыгіналы і копіі ўнікальных дакументаў Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь. Наведвальнікі змогуць убачыць сцяг партызанскага атрада (брыгады), баявы гвардзейскі сцяг з фонду Дзяржаўнага музея гісторыі Узброеных Сіл Рэспублікі Беларусь пры Міністэрстве абароны Рэспублікі Беларусь.

Гэта не проста мастацкая альбо кніжная выстаўка, а маштабны літаратурна-выставачны праект, — падкрэслівае куратар выстаўкі, загадчыца галерэйна-выставачнага аддзела Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Ірына Васільковіч. — Мы паказалі вялікі комплекс, дзе прадстаўлены архіўныя дакументы: кнігі, альбомы, рукапісныя часопісы, выстаўка на банерах, якая прадстаўляе пра друкаваныя выданні ваеннага перыяду.

Ва ўваходнай зоне можна убачыць літаратурную серыю «Вялікая Айчынная». Гэта так званая лейтэнанцкая проза, дзе можна пазнаёміцца з творами і Васіля Быкава, і Алеся Адамовіча. Побач знаходзіцца імправізаваная відэазала, дзе дэманструюцца дакументальныя, мастацкія і нават мультыплікацыйныя фільмы на ваенную тэматыку. Усе кінастужкі на час дзеяння праекта Нацыянальнай бібліятэцы прадаставіла кінастудыя «Беларусьфільм».

— Экспазіцыю тэматычна мы падзялілі на некалькі блокаў:

акупацыйны перыяд, партызанска-падпольная барацьба (для Беларусі партызанскі рух вельмі значны) і перыяд вызвалення, — расказала Ірына Васільковіч. — Усе блокі маюць пэўнае колеравае афармленне.

На выстаўцы прыцягваюць увагу два манекены ў адзенні мірных грамадзян. Так арганізатары паказваюць 1941 год. За гэтымі манекенамі якраз і пачынаецца зона акупацыі. Усё тэматычна дэманструе план Гітлера, усталяванне новага парадку. Можна убачыць знакаміты экспанат Нацыянальнай бібліятэкі — гадзіннік са зламанымі стрэлкамі, які ўжо трыццаць гадоў суправаджае ўсе выстаўкі, прысвечаныя Вялікай Айчыннай вайне. Далей — стэнд, які паказвае зверствы акупацыйнага рэжыму.

— Экспанаты дэманструюць, наколькі страшна было ў той час людзям, якія трапілі пад гнёў акупантаў, — тлумачыць Ірына Васільковіч. — Прадстаўлены архіўныя запісы аб тым, што вычваралі нацысты з мірным насельніцтвам. Прачытаўшы запісы, вельмі складана гаварыць — толькі слёзы... Сярод экспанатаў — кайданы для ваеннапалонных: для рук, для ног, калодкі драўляныя, якія былі толькі аднаго памеру (яны практычна нікому не падыходзілі і прычынялі дадатковы боль і пакуты).

Чатырыста тысяч чалавек было вывезена на прымусовыя работы з Беларусі. На выстаўцы можна убачыць нашыўку, якая была абавязковым атрыбутам адзення палонных. Таксама Нацыянальны архіў Беларусі перадаў для выстаўкі ўліковыя карткі, якія нацысты заводзілі на кожнага, каго вывозілі на працу ў Германію. У гэтых картках — дата нараджэння, кароткія звесткі пра чалавека.

У рамках экспазіцыі прадстаўлены невялікі стэнд з асабістымі рэчамі людзей, знойдзенымі на месцы расстрэлу вязняў Нясвіжскага гета. Сярод іх — капейкі рознага наміналу, грабеньчыкі, муштукі, акулеры, запальніцы. Гэтыя, здавалася б, звычайныя рэчы таксама перадаюць жах акупацыйнага рэжыму.

— Пры падрыхтоўцы выстаўкі мы знайшлі цікавы дакумент — земляробчы часопіс 1924 года, на старонках якога — ліст маці ў Растоў, на вуліцу Энгельса, 2, — расказала Ірына Васільковіч. — У лісце аўтар распавядае, што знаходзіцца ў палоне ў Мінску ў немцаў. Дакумент, паколькі знайшлі нядаўна, не зусім вывучаны, але аддзел сувязі з грамадскасцю Нацыянальнай бібліятэкі ўжо адправіў ліст у Растоў. Хочам даведацца, ці засталіся там сваякі гэтага чалавека. Вельмі цікавая сама падача, бо чалавек праз часопіс спрабаваў перадаць вестку пра сябе.

Другую частку праекта — партызанскую — адкрываюць манекены з рэканструкцый адзення партызанаў і падпольшчыкаў. За імі можна убачыць стэнд, прысвечаны дзейнасці Мікалая Кедышкі — маладога чалавека, які арганізаваў адну з самых эфектыўных падпольных груп Мінска — «Андруша». Менавіта гэтая група змагла перашкодзіць некаторым планам нацыстаў па знішчэнні мірнага насельніцтва. Спачатку падпольшчыкі слухалі зводкі інфармбюро, затым друкавалі іх на машыныцы і распаўсюджвалі. Праз некаторы час яны завербавалі сувязіста-паляка, праз якога дасталі зброю. Ужо са зброяй у руках удзельнікі групы мініравалі склады, ладзілі дыверсіі, вызвалі палонных. На самога Мікалая Кедышку нацысты актыўна палявалі, арганізавалі засаду. Малады чалавек доўга адстрэльваўся. І, як бывала ў той час, каб не трапіць у палон, апошняя куля застрэліў сябе.

Прадстаўлены партызанскія самаробныя штампы з тэкстамі і лозунгамі, якія заклікалі да барацьбы. Можна убачыць друкаваныя выданні партызанскіх атрадаў. Побач са штампамі экспануюцца лістоўкі з прапагандысцкімі тэкстамі і карыкатурамі, якія высьмейвалі ўчынкi нацыстаў. У цэлым, падчас Вялікай Айчыннай вайны карыкатура была для партызан своеасаблівай зброяй. У частцы

экспазіцыі пра партызанскі рух прадстаўлены рукапісныя часопісы, самаробныя баявыя лісткі, бланкі, якія выдаваліся партызанскім брыгадам.

— Кніга таксама была зброяй, — упэўнена Ірына Васільковіч. — Літаратурныя творы, вершы падтрымлівалі баявы дух, служылі адукацыйным мэтам. У рамках праекта можна убачыць брашуры «Пільнасць — вострая зброя ў барацьбе з ворагам» ці выданне аб тым, як распазнаць варожыя самалёты, інструкцыі, як у баі скарыстацца трафейнай зброяй. Тое ж самае можна сказаць пра песні і мастацтва.

Побач з кнігамі і брашурамі прадстаўлены інструменты для зброёвай майстэрні і партызанскія замалёўкі, як рабіць і рамантаваць зброю.

Партызанская медыцына — адзін з самых цікавых раздзелаў праекта. У рамках экспазіцыі прадстаўлены хірургічныя інструменты, якімі апярыравалі людзей непасрэдна ў зямлянках, арыгінальныя скрынкі, дзе захоўваліся медыкаменты. Кожны раз, калі партызаны хадзілі ў разведку, перад імі ставілася задача — абавязкова прынесці што-небудзь для санчасці. Гэта маглі быць бінты або якія-небудзь лекі, аптэчкі.

У тых песнях — не проста словы, а жывыя аповеды. Можна прачытаць шмат успамінаў пра тое, як увечары, у перапынках паміж баямі, салдаты збіраліся і ціхенька пад акардэон спявалі песні.

Прадстаўлены таксама эцюднік і палітра мастака Яўгена Ражкова з фонду Музея Вялікай Айчыннай вайны. Пры жыцці майстар вельмі даражыў гэтымі прадметамі, і толькі пасля смерці яго ўдава перадала экспанаты музею. Жывапіс мастака дапамог перажыць цяжар вайны.

На апошнім стэндзе выстаўкі арганізатары размясцілі прыёмнік, які з'яўляецца сімвалам голасу перамогі.

— Многія людзі даведаліся пра перамогу менавіта з такога прыёмніка, — тлумачыць Ірына Васільковіч. — Працоўны дзень, але змены крыху скарацілі, а вечарам усе пайшлі святкаваць. Былі тыя ж песні, танцы, радаць, слёзы, боль. А ўсё пачалося менавіта з прыёмніка. Побач з ім мы паставілі шклянку з франтавымі ста грамамі і кавалачкам чорнага хлеба, а таксама размясцілі паведамленні пра смерць як вечную памяць пра загінулых у вайне.

Асобным блокам на выстаўцы — ілюстрацыйны праект з партызанскімі замалёўкамі.

Партызанскі агітацыйны плакат.

Кажучы пра партызанскі рух, нельга не закрануць рэйкавую вайну. У экспазіцыі — самаробныя клін, якім ламалі чыгуначнае палатно, і фрагмент зламанага рэйкі. Сабатаж, дыверсіі на чыгунцы вельмі шкодзілі нямецкай арміі і дапамагалі Чырвонай. Тую ж рэйкавую вайну можна вызначыць як цэлую сістэму спланаваных мерапрыемстваў, што садзейнічалі стратэгічнай барацьбе.

У завяршальнай зоне выстаўкі можна убачыць сапраўдную радыёстанцыю сувязістаў. Экспанат вельмі каштоўны, таму што і сёння выконвае многія функцыі. Прадстаўлены таксама дакумент з кодавымі словамі для сувязістаў і прозвішчы людзей, якія прымалі радыёграмы. Адзін з самых цікавых стэндаў на выстаўцы дэманструе гледачам рэчы тых, хто дайшоў да Берліна. Арганізатары гэтыя экспанаты называюць сімваламі перамогі. Сярод іх — знакі акардэон «Аіда» — сімвал непераможнасці духу, песні, якая ўзнімала баявы дух.

Гэта ўнікальныя графічныя работы, якія распавядаюць пра побыт партызан, паказваюць яго наглядна. Сёння такія работы можна назваць гістарычнымі, іх важна паказаць гледачу. Ёсць і акварэльныя замалёўкі, якія былі знойдзены ў партызанскіх рукапісах.

У арганізатару атрымаўся вялікі і складаны праект, таму што адначасова прадстаўлена некалькі форм архіўных дакументаў. Вядома, трафейныя экспанаты прыцягваюць вялікую ўвагу наведвальнікаў, але і дакументы маюць вялікае сэнсавое значэнне. Пасля заканчэння выстаўкі ўсе дакументы будуць даступны для вывучэння наведвальнікам бібліятэкі. Сярод кніг прадстаўлена не толькі мастацкая літаратура, але і навуковыя манаграфіі, фотаальбомы, энцыклапедыі. Праект «Вялікая Перемога» будзе прадстаўлены ў Нацыянальнай бібліятэцы да канца 2020 года.

Вікторыя АСКЕРА, фота аўтара

Рэчы загінулых вязняў Нясвіжскага гета.

Крок да «Еўразіі.DOC»

Што чакаць ад конкурсных работ пятага фестывалю дакументальнага кіно?

Час, не ўспрыняты сэрцам, прападае, казаў Міхаэль Эндэ. Думаецца, сэрцам часу можа стаць дакументалістыка... Цвяроза, скрупулёзна фіксуе факты, збіраючы дэталі. З-пад яе прыцэлу не выслізне ніводзін важны момант. І хроніка паўстае ў аналізе, узважаным пункце погляду майстра, які ведае цану часу. У фокусе дакументалістыкі — рэальныя падзеі, першасная задача — агаляць праўду. Творцы-дакументалісты — апантанія шукальнікі ісціны. Гэта дэманструе фестываль дакументальнага кіно краін СНД «Еўразія.DOC». Нават у наш складаны час энтузіясты фестывалю не забываюць пра свае ідэі і шукаюць магчымасці падзяліцца імі. Відэаканферэнцыя — фармат новы толькі на першы погляд — па сутнасці, з'ява ўжо звыклая: калі сёння многія адзначаюць віртуальна дні нараджэння, то што казаць пра дзелавыя кантакты... Стасункі праз Zoom — звычайная справа.

Дваццаць чалавек у падключэнні (чуваць добра, мінуючы шум), і вось набірае хаду размова аднадумцаў і іх ужо не стрываць. У віртуальным эфіры Нацыянальнага прэс-цэнтра пачынае валадарыць адмысловая атмасфера фестывалю «Еўразія.DOC», анансуючы старт прыёму работ.

Правядзенне пятага фестывалю дакументальнага кіно краін СНД «Еўразія.DOC» прызначана на 28 верасня — 2 кастрычніка 2020 года ў Мінску і Смаленску. Галоўны партнёр — Міждзяржаўны фонд гуманітарнага супрацоўніцтва краін — удзельніц СНД (МФГО). Заснавальнікі — Міжнародны медыяклуб «Фармат А-3» і прадзюсарскі цэнтр «Студыя Трэці Рым».

— Пяць гадоў таму мы адкрывалі фестываль дакументальнага кіно краін СНД «Еўразія.DOC» і вось дайшлі да такога важнага рубяжа, — адзначыў падчас відэаканферэнцыі Валерый Шахаўцоў, дырэктар прадзюсарскага цэнтру «Студыя Трэці Рым». — Наша прэс-канферэнцыя прысвечана пачатку прыёму работ на фестываль — ужо можна дасылаць заяўкі. У гэты складаны час галоўнае — што мы выбудавалі кола зносін. Сярод партнёраў — МІА «Россия сегодня», «Аргументы і факты», Белтэлерадыёкампанія, SPUTNIK Беларусь, «Комсомольская правда». Нас вельмі падтрымлівае тэлеканал «Мир», тэлеканал «БелРос». Адной з мэт было — сабраць людзей, каб яны атрымалі пляцоўку для зносін, для сумесных праектаў. І гэта атрымалася, нягледзячы на дыстанцыйнасць.

Фестываль «Еўразія.DOC» аб'ядноўвае ўдзельнікаў не толькі краін СНД і постсавецкай прасторы. Міжнародны падмурак мацаваўся з самага пачатку: прымаліся работы з розных краін — ЗША, Італія, Германія і інш. Высокі статус арганізатара плануецца падтрымліваць.

Што рабіць, калі ёсць задума зняць стужку, але не хапае сродкаў? Скарыстацца магчымасцю атрымаць грант! Еўрапейскі вяршальны саюз (ЕВС) — найбуйнейшае аб'яднанне вытворцаў тэлевізійнага кантэнта ў Еўропе — прадастаўляе грантавыя ўмовы падтрымкі для тых, хто хоча зняць адмысловы дакументальны метр. Галоўная ўмова — заяўкі на грант прымаюцца праз членаў ЕВС (у Беларусі гэта Белтэлерадыёкампанія). Калі, напрыклад, у кагосьці ёсць ідэя, сцэнарый, можна праз Белтэлерадыёкампанію адправіць заяўку і паспець атрымаць грант (зараз ЕВС прымае заяўкі). Такім чынам, ход дзеянняў такі: падаць заяўку на грант — выйграць яго — зняць дакументальны метр — трапіць у лік фіналістаў фестывалю «Еўразія.DOC» і атрымаць магчымасць ад Еўрапейскага вяршальнага саюза паказаць сваю стужку праз рэсурсы ЕВС на агромністай прасторы Еўропы і Еўразіі. Таму не згубіце шансу!

Старшыня журы Віталь Трацякоў, дэкан Вышэйшай школы тэлебачання Мінскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя М. В. Ламанова, параіў узяць пад увагу, што энная колькасць фестывалю аналагічнага фармату, перанесеных з вясны на восень, складзе дадатковую канкурэнцыю. Фестывальнай актыўнасці восенню будзе нашмат больш, чым звычайна, таму трэба трымаць планку: «Фестываль буйнее, разрастаецца, становіцца больш цікавым. Але ў журы ўсё тая ж задача — з аднаго

боку, максімальна аб'ектыўна, непрадзята ацаніць работы, прадстаўленыя на фестываль па розных намінацыях; з іншага боку, у паэфэстывальным спарніцтве старацца выйграваць, падумаць у рэйтынг фестывалю аналагічнага фармату.

У гэтым годзе Віталь Трацякоў плануе прывезці два прызы — прыз Вышэйшай школы тэлебачання і прыз старшыні журы. Такім чынам, прызавы фонд

Падчас відэаканферэнцыі.

павялічыцца. Кожны фестываль думае пра будучыню, таму, перакананы Трацякоў, важна прыцягваць моладзь. Вось чаму пільная ўвага да работ маладых, у прыватнасці ў 4-хвіліннай намінацыі.

— Маладзёжны конкурс «Еўразія.DOC. 4 хвіліны» на адзін год маладзейшы за асноўны фестываль, — заўважыў Андрэй Крывашэў, старшыня Беларускага саюза журналістаў, выканаўчы дырэктар фестывалю «Еўразія.DOC». — Але ў яго не менш яркая гісторыя. Хтосьці толькі прыходзіць у прафесію, і мы даём шанс адкрыць сябе ў дакументалістыцы. Гэтымі днямі праходзіць конкурс «Залатое пярэ», дзе мы ў тым ліку глядзім і дакументальныя блогерскія работы маладых аўтараў. Выберам найлепшыя і дадзім ім пуцёчку на вялікі фестываль дакументальнага кіно.

Мінулым разам маладых дакументалістаў згадзіўся падтрымаць Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Расійскай Федэрацыі ў Рэспубліцы Беларусь Дзмітрый Мезенцаў. Гэтая падтрымка, хочацца спадзявацца, будзе рэалізавана ў форме спецыяльных прызоў. Падключваюцца і іншыя дыпламатычныя прадстаўніцтвы: Пасольства Турэцкай Рэспублікі ў Беларусі таксама выказала намер і гадоўнасць падтрымаць маладых дакументалістаў.

— Чалавек мае патрэбу ў нейкім эмацыянальным падагульненні, — мяркуе Генадзь Давыдзька, Старшыня Пастаянай камісіі Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Беларусі па правах чалавека, нацыянальных зносінах і СМІ, пастаянны партнёр фестывалю. — Рэжысёр-дакументаліст бярэ факты, аналітыку, прапускае праз сябе і выдае лагічны твор у згустку, напрыклад, у 4 хвіліны. А ведаецца, фільм на 10 хвілін зрабіць прасцей, чым на 4. Сёння дакументальнае кіно нашмат цікавейшае, чым мастацкае, бо трымаецца на дакументах. А час — вялікі драматург — такі сюжэт піша!.. Мы з'яўляемся сведкамі такіх глабальных падзей, пра

якія будуць гаварыць шмат тысячагоддзяў існавання чалавецтва. І таму асэнсаванне мастацкае на дакументальнай аснове — надзвычай важна і цікава.

— Фестываль будзе пятым па ліку, і трэці раз пачэснае права правесці яго дадзена Міжнароднаму медыяклубу «Фармат А-3», — адзначыла кіраўнік медыяклуба «Фармат А-3», уладальнік прэміі «Залатое пярэ Расіі» (2017) Галіна Сапожнікава. — У Рэспубліцы Беларусь мы ўжо некалькі гадоў праводзім штомесячныя цікавыя лекцыі і школу журналістыкі «Майстэрня BY-RU», якая ўжо рыхтуецца да трэцяга выпуску. Рада, што права правесці кінафестываль было даручана медыяфонду, які складаюць прафесіяналы журналістыкі, а не якому-небудзь івент-агенцтву. Нам удалося злучыць кінематаграфічны дух з духам сапраўднага рэпартажэрства. Летась на прэс-канферэнцыі мы гаварылі пра тое, што ў нас будзе новага: кожны фільм,

чалавечыя зносіны, а калі яшчэ паміж аднадумцамі, творцамі... Паўсюль клічнікі трэба ставіць: «Сабраліся!!!», «Фестываль!!!», «Свята!!!». Асабліва ў гэты экзістэнцыяльны крызіс, які агаляе нашы сапраўдныя жаданні, цягу да адказу на пытанне: «А ці так жывём?» Цяперашні агульнасусветны фон надае вялізнае значэнне кожнай прадстаўленай карціне, кожнай думцы, якая прагучыць у дакументальным кіно «Еўразія.DOC».

Год ад году фестываль пашырае свае межы: і мастацкія, і прасторавыя. Таму сёлета з нецярпеннем чакаюць цікавыя работы маладых, асэнсаванна праблем. Член журы Асія Байгожына, дэкан факультэта кіно і ТБ Казахскай нацыянальнай акадэміі мастацтваў імя Жургенава, прадстаўляе азіяцкую частку фестывалю. На Усходзе ёсць свой цэнтральнаазіяцкі форум ігравага кіно. У рамках яго хацелі зрабіць асобную праграму, прысвечаную «Еўразіі.DOC», адзначае Асія Байгожына, але сітуацыя з каранавірусам унесла карэктывы: «На каранціне, у ізаляцыі асабліва востра разумеюць, як важна камунікацыя. Фестываль набывае моц, бо фіксуе час, вобраз часу, прастору з мастацкай выразнасцю. У нас ёсць тры ВНУ, дзе рыхтуюць дакументалістаў. У многіх з іх ужо гатовы работы для конкурсу 4 хвілін. Хочацца бачыць фільмы дыскусійнага характару. Фестываль добры тым, што сцірае граніцы, мацуе сувязь пакаленняў. Спадзяюся на новыя фарматы, якія надзвычай неабходны сёння, калі мы ўсе герметычныя, знаходзімся ў замкнёнай прасторы. А «Еўразія.DOC» размыкае, аб'ядноўвае».

Дакументалістаў не так шмат, затое якая вялікая карысць — фіксаваць паток часу. Дакументальнае кіно сёння вельмі падобна на СМІ (карыстаецца дакументам, фактам), лічыць Генадзь Давыдзька: «Але важна эмацыянальнае гучанне, пункт погляду рэжысёра, эмацыянальнае "апыленне" факта, падзеі. Зыходзячы з рэалій сучаснасці, мне здаецца, што якасць работ узрасце, яны стануць больш удумлівымі. Цяпер творца ставіць іншыя планкі, ацэнкі, бо мы сутыкнуліся з канчатковацю ў свеце бясконцасці». Яшчэ Іван Бунін казаў, што жыццё чалавека выяўляецца ў адносінах канчатковага да бясконцага.

— Еўразія — шырокае поле, якое ахоплівае розныя краіны, — канстатаваў Вадзім Гігін, гісторык, журналіст, дэкан факультэта філасофіі і сацыяльных навук БДУ. — Мы глядзім на фестываль не толькі як на пляцоўку, дзе можна пабачыць новыя фільмы (дэманструюцца ў кінатэатры «Беларусь»), але і як на магчымасць вучобы (для журналістаў). Гэта зручны момант пазнаёміцца з мэтрамі сваёй справы, якія прыязджаюць не толькі з Расіі, але і ЗША, Германія, Францыя... Пазнаёміцца з актуальнай кінапубліцыстыкай. Сёлетні фестываль «Еўразія.DOC» будзе сведчыць пераход ад зносін анлайн да зносін ужывую.

Галоўнай тэмай пятага фестывалю «Еўразія.DOC» будзе 75-годдзе Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне. Сёння ёсць спробы пераацэнкі каштоўнасцей, скажэння гістарычнага значэння тых падзей.

— Трэба залатымі цвікамі нашай памяці прыбіваць канкрэтныя падзеі і ўзвекваць іх у тым выглядзе, у якім яны ёсць. Ёсць факты! — перакананы Генадзь Давыдзька. — Можна нават на заканадаўчым узроўні прымаць дастаткова жорсткія меры для тых, хто намагаецца сказіць такія кананізаваныя ісціны, як перамога над фашызмам. Слова «перамога» набывае глабальнае значэнне. І зноў нам неабходны мужнасць, спагада, і таму месца мастакоў — на нашым фестывалі.

Такім чынам, фестываль «Еўразія.DOC» пачынае адбор работ і чакае новых адкрыццяў. Заяўкі прымаюцца ў Дырэкцыю фестывалю да 31 ліпеня 2020 года. Заяўка павінна ўключаць: аўтарскую анацыю фільма, звесткі пра стваральнікаў, фота, кадры з фільма, фільм у фармаце *mp4*.

Наталля СВЯТЛОВА, фота аўтара

Увекавечаныя ў дрэве

Пры ўваходзе на могілкі, дзе знайшлі вечны спакой жыхары вёскі Сораціні Драгічынскага раёна, усталявана мастацкая скульптурная кампазіцыя, прысвечаная памяці жыхароў, забітых і спаленых фашысцкімі карнікамі ў верасні 1943 года.

задуме аўтараў ушанаваны тры пакаленні жыхароў спаленай вёскі.

Вядомыя беларускія разьбяры па дрэве Анатоль Туркоў з Каменца, Уладзімір Чыквін з Кобрына і Мікалай Скляр з Гродна стварылі скульптуры. Для работ выбралі дуб — моцнае дрэва, з прыгожай структурай і адценнем. У цэнтры кампазіцыі стаіць маці з немаўлятам на руках, па баках — хлопчык з дзяўчынкай і дзядуля. Побач усталявана мемарыяльная дошка, дзе напісаны імёны 144 ахвяр, 75 з іх — дзеці. Тут жа размешчаны ўспаміны вяскоўцаў, якія засталіся ў жывых у той дзень.

Сораціні знаходзяцца за 17 кіламетраў ад Драгічына на мяжы з суседнім

Іванаўскім раёнам. Да вайны каля вёскі праходзіў шлях, як тады называлі дарогу, з Янава (цяпер Іванава) да вёскі Бездзеж. За Сорацнямі шлях пралягаў праз лес. Немцы часта ездзілі па дарозе каля Сорацняў у Опаль, дзе знаходзіўся спіртзавод. Назад везлі спірт у Янаў.

На нямецкія машыны напалі партызаны, забілі некалькі салдат. Месца засады знаходзілася непадалёк ад Сорацняў, таму акупанты зрабілі вінаватымі мірных жыхароў. Як лічылі гітлераўцы, знішчэнне вёсак разам з насельніцтвам павінна было навесці страх на людзей, пазбавіць партызан харчавання і падтрымкі.

Незадоўга да трагедыі народныя мсціўцы папярэдзілі вяскоўцаў, што немцы рыхтуюць карную акцыю і ў любы дзень могуць прыехаць з Янава і спаліць вёску. Людзі і самі разумелі, што дабром гэта не скончыцца. Многія падрыхтавалі «акопы» — ямы ў зямлі, перакрытыя дошкамі і замаскіраваныя зверху дзёрнам зямлёй і лісцем. Некаторыя людзі пасля засады некалькі дзён хаваліся ў лесе, але на трэцюю ноч засталіся дома.

Карная акцыя пачалася зацемна. Зранку карнікі і паліцаі з Янава акружылі вёску... Людзей забівалі ў хатах, а потым усё палілі. Выратаваліся тыя, хто застаўся ў лесе ці схаваліся ў акопах.

Некаторыя выжылі цудам. Гісторыю незвычайнага выратавання Праскоўі Пратасевіч ведаюць у Сорацнях усе і распавядаюць як легенду. Карнікі знайшлі яе з людзьмі ў сховішчы, завялі ў хату, і немец з аўтамата ўсіх расстраляў. Дзевяць куль прайшло праз цела жанчыны, але яна здолела выпайці з агню... Брат павёз яе хаваць. Потым заўважыў, што яна яшчэ дыхае. Доўга лячыў Праскоўю партызанскі доктар...

Пасля вайны вёска аднавілася, але трагедыя засталася незагойнай ранай у памяці жыхароў. Карнікі забралі жыцці родных, сваякоў, аднавяскоўцаў, абсеклі галінкі многіх радаводаў.

Глыбока кранаюць словы, напісаныя на мемарыяльнай дошцы каля спісаў загінулых жыхароў: «Мы раслі б, каханымі былі б, бацькамі былі б, дзядзямі былі б, мы жылі б...»

Аляксандр ПАЎЛЮКОВІЧ,
фота аўтара

Два лісты, два лёсы

У многіх сем'ях захоўваюцца свае каштоўнасці і рэліквіі. Мне ў спадчыну засталіся ксеракопіі двух пісьмаў — сціплае ліставанне маёй бабулі Алены Клямёнак з вілейскай Слабады і выратаванага ёю чырвонаармейца Міхаіла Канавалава з падмаскоўнага Серпухава. Колькі чалавечай удзячнасці і сардэчных слоў заставана на аркушах са школьнага сшытка! Удзячная памяць людзей пра нашых продкаў — самы каштоўны скарб, які застаецца нам і які пакінем нашчадкам.

Арыгіналы лістоў зберагае мая стрыечная сястра Алена Жукавец, якая жыве ў Маскве. Вельмі позна трапілі да яе гэтыя пісьмы, бо нікога са сведкаў на той час не засталася ў жывых. Нічога не далі і яе паездкі ў Серпухаў, дзе жыў пасля вайны Міхаіл Канавалаў. Памёр ён недзе напрыканцы 1970-х, а сваякі раз'ехаліся. У абагуленым банку даных пра ўдзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны «Мемарыял» я знайшла траіх Канавалавых Міхаілаў Андрэевічаў 1909 года нараджэння. Адзін з іх, паводле дакументаў, прапаў без вестак у лістападзе 1941-га. Менавіта тады ў хату Клямёнкаў і прынеслі параненага чырвонаармейца Міхаіла Канавалава. Магчыма, гэта проста супадзенне.

Нічога не вядома пра тое, якім чынам апынуўся ён на захопленай немцамі тэрыторыі. У Вілейку захопнікі ўвайшлі 25 чэрвеня 1941 года.

Як згадваў Міхаіл Андрэевіч у сваім пасляваенным лісце да маёй бабулі, быў ён на той час зусім слабы, моцна кантужаны, абгарэлы. Часта страчваў прытомнасць, амаль месяц ляжаць мог толькі на жываце, бо спаленая спіна крываточыла і жудасна смыліла. Гаспадыня лячыла яго, апрацоўвала раны, рабіла перавязкі, паіла зёлкамі і сырадом.

«Мой дарагі выратавальнік Алена Мікалаеўна. Вялікі вам дзякуй за вашы цёплы мацярынскі клопат! Няма слоў, каб апісаць маю падзяку. Я ж увогуле не ўставаў з ложка, быў зусім глухі. Я не ведаў, дзе я быў і што са мной будзе. Вы даглядалі мяне, перавязвалі мае апёкі...»

Чытаю гэтыя радкі, а ў памяці ажываюць моманты, калі бабуля Алена лячыла мяне малую, завіхалася каля вялікай рускай печы, дзе на прыпечку настойвалася гарбата з рамонкаў і валошак. Ды і ці толькі мяне лекавала? Помніцца, прыходзілі да яе і слабакія кабеты, і з суседніх вёсак людзі. На гарышчы ў бабулі ўсялякіх зёлак, карэньчыкаў, кары ды нейкіх дубчыкаў было, як у экспазіцыі батанічнага музея. У судніку на кухні стаялі мазі ў слоічках і настойкі ў бутэлечках. Лекарка сама іх рабіла з жывіцы, смальцу, алею. Казалі сваякі, што талент і веды ў бабулі ад яе дзедка Васылька, слыннага на ўвесь Віленскі край шаптуна і народнага лекара.

Мяркую, таму і аказаўся паранены ў яе хаце, што тут яму маглі рэальна дапамагчы. І дапамаглі. Не адмовілі

Фота з уласнага архіва аўтара.

Сям'я Клямёнкаў (сярэдзіна 1950-х гадоў). Старэйшага сына Міці на здымку няма, бо ён застаўся ў Германіі. Затое стаіць самы малы — Мішка, які нарадзіўся ў 1943 годзе і названы ў гонар Міхаіла Канавалава.

ў прытулку, нягледзячы нават на тое, што ў сям'і гадаваліся чацвёра дзяцей, а малодшаму, майму бацьку, было чатыры з паловай гады. За кіламетр ад Слабады пралягала шаша, па якой рухаліся варажыя войскі. Навокол было працяга страхам і пахам смерці. Ужо на пачатку акупацыі, 12 ліпеня, фашысты расстралялі каля вёскі Стаўкі 130 вілейскіх яўрэяў і 13 беларусаў. Затым на працягу двух месяцаў расстрэлы паўтараліся. Было вынішчана фактычна ўсё яўрэйскае насельніцтва.

«Дарагая Алена Мікалаеўна. Мне было вельмі дрэнна. Нішто мне было не міла на свеце. І вы баяліся, што з-за мяне фашысты могуць вас усіх навесці. Але ўсё роўна дапамаглі мне. Я не памятаю, колькі быў у вас, месяц ці больш...»

Толькі калі «пацыент» ачунаў, памацнеў, калі зацягнуліся раны і апёкі, старэйшы бабулін сын, мой дзядзька Міця, перавёз яго ноччу на лодцы на другі бераг Віліі, за якой пачыналіся глухія лясы, дзе ўжо дзейнічалі партызаны. З гэтага часу ніхто нічога не ведаў пра лёс выратаванага чырвонаармейца. Новая беда, што, як густы снег, вавіліся на вёску і вяскоўцаў, вымушалі жыць адным днём, нічога не плануючы на непрадказальнае заўтра.

Акупанты прымусова вывезлі вясковую моладзь на працу ў Германію, у тым ліку і старэйшага сына Клямёнкаў Міцю. Толькі больш ак праз трыццаць гадоў змаглі сустрэцца з ім бацькі, браты і сястра. Другі сын, Фёдар Клямёнак, вясманнаццацігадовым трапіў на фронт, удзельнічаў у штурме Берліна, узнагароджаны баявымі ордэнамі і медалямі. Бабуля верыла, што ў тым пекле на перадавой яе Федзька выжыў толькі таму, што ў свой час яе сям'я ўратавала чужога чалавека, рызыкуючы жыццём.

Калі пачалі зацягвацца раны на душы, і мірнае жыццё ўвайшло ў нармальнае рэчышча, паспрабавала бабуля Алена адшукаць ураванага байца. Ці не праз Чырвоны крыж даведаліся, што жыве ён у Серпухаве, а потым праз Серпухоўскі РАУС і адрас дазналіся. І вось ужо ляціць ліст з вёскі Слабада ў Маскоўскую вобласць.

«Дарагі Міхаіл! Мы часта ўспамінаем цябе: дзе ты, як ты. Былі вельмі рады, калі даведаліся, што ты жывы і вярнуўся на радзіму, я рада за цябе, як за свайго сына...»

Мішанька, калі атрымаеш гэтае пісьмо, прашу, напішы адказ. І я напішу табе пра тое, што мы перажылі. Памятаеш нашага старэйшага Міцю, ты яго называў братам Міцюшай. Гэтага нашага Міцю забралі немцы, і вось ужо 28 гадоў мы яго не бачым. Дзякуй Богу, у нас з ім перапіска. Жывём мы са старым удваіх, добра жывём. Ты, Мішанька, напішы нам. Будзем вельмі рады.

Міхаіл Канавалаў не прымусіў доўга чакаць. Адказаў адразу, бо сам хацеў даўно адшукаць сваіх выратавальнікаў, вось толькі праз раненне не запомніў ні назвы вёскі, ні назвы ракі, праз якую перавозілі яго на другі бераг. Запомніў толькі Міцюшу і Алену Мікалаеўну, якія яго даглядалі. Як доўга цягнулася гэтая перапіска і ці былі яшчэ пісьмы, акрамя тых двух, што старанна захоўвала бабуля Алена ў кардонцы з самымі важнымі дакументамі, ніхто не ведае.

Неўзабаве вёску Слабада зняслі і на яе месцы разлілося Вілейскае вадасховішча. Бабуля з дзядулем дажывалі свой век у Маладзечне, дзе і пахаваныя. У Маладзечне пахаваныя і іх дзеці, акрамя старэйшага Міцюшы, чья душа знайшла спакой пад небам канадскага Банкувера. А новыя пакаленні Клямёнкаў захоўваюць памяць пра чалавечнасць, дабрыню, моцны дух і мужнасць сваіх дзядоў і бабуль.

Ала СТРАШЫНСКАЯ

Вынікі

Дзяцінства
з пахам пораху

Беларускі скульптар Іван Міско ў сваёй творчасці неаднойчы звяртаўся да ваеннай тэмы. Аўтару не проста цікава, а вельмі важна аналізаваць падзеі, якія непарыўна звязаны з яго дзяцінствам і ўвогуле жыццём. Іван Якімавіч ужо шмат гадоў сябар Студыі ваенных мастакоў, якая штогод ладзіць выстаўкі, прысвечаныя тэме Вялікай Айчыннай вайны.

Сёлета студыя таксама запланавала выстаўку да 9 мая, але ў сувязі з сітуацыяй у свеце праект адклалі на накалькі месяцаў. Іван Міско ў сваю чаргу да 75-годдзя Перамогі пачаў рыхтаваць новыя работы на ваенную тэматыку. За аснову ўзяў асабістыя успаміны. Праз скульптуру вырашыў распавесці пра лёс ваеннапалонных. Гэтая тэма запала яму ў душу. У адной з работ скульптар паказвае салдата за калючым дротам. Іван Якімавіч спадзяецца, што зможа прадставіць новы твор ужо летам.

— Спадабаецца гэтая тэма каму-небудзь ці не, не важна. Я ведаю, што цяпер галоўны сюжэт павінен быць прысвечаны Перамозе. Да яе прыйшлі праз цяжкасці, палон, барацьбу, кроў і смерць, — тлумачыць Іван Міско. — Трэба паказаць салдата, які перамог, выжыў. Памятаю, як перажывалі маці за сваіх сыноў, памятаю, як плакалі. Думаю, што мы павінны не проста радавацца мірнаму часу, але і аналізаваць падзеі, якія прынеслі шмат гора.

Сёння для Івана Якімавіча надзвычай важная яшчэ адна тэма — удовы вайны. Скульптар стаў ініцыятарам конкурсу стварэння такога помніка. Вобраз жанчыны, якая ў час вайны ў вельмі складаных умовах карміла і апранала салдата, сама хадзіла за плугам, на думку Івана Якімавіча, да гэтага часу цалкам не раскрыты ў мастацтве.

Іван Міско не аднойчы разважаў над жаночай доляй у гады вайны. У прыватнасці, ён з'яўляецца суаўтарам манумента ў гонар маці-патрыёткі, адкрытага ў горадзе Жодзіне ў 1975 годзе.

Правобразам скульптуры стала жыхарка Жодзіна Анастасія Купрыянава — маці пяцёрых сыноў, якія загінулі ў гады Вялікай Айчыннай. Шасціфігурная кампазіцыя з бронзы складаецца з дзвюх частак. У аснове

кампазіцыйнай будовы мемарыяла — кантраст статычнасці фігуры маці і дынамізм сыноў. Манументальныя скульптуры пастаўлены на нізкія пастаменты. Размешчаны манумент побач з ажыўленай аўтамагістраллю Мінск — Масква.

Шмат незабыўных момантаў назаўсёды ўрэзалася ў памяць Івана Якімавіча. Сваё дзяцінства сёння знакамты скульптар асацыіруе з пахам пораху. Некаторымі ўспамінамі творца падзяліўся з чытачамі газеты «ЛіМ».

Першы дзень

Першы дзень вайны... Недалёка ад нашага дома пасажырскага цягнік ішоў са Слоніма ў Гродна. А насустрач яму — ваенны, са снарадамі, зброяй. Гэта быў маштабны выбух. Зброі пасля крушэння хапіла ўсёй вёсцы на шмат гадоў.

Акупанты

Першы прыход акупантаў... Немцы ўвайшлі ў двор, потым — у хлест, выгналі парсюка і застрэлілі, злавлілі курэй. Распалілі вогнішча і спявалі песні. Балявалі. У гэтых немцаў былі закасаныя рукавы, вісела зброя, і ў кожнага — губны гармонік. А ў трэці і чацвёрты дзень пачаліся расстрэлы. Усіх, хто трапляўся на вочы, забівалі.

Дзіцячыя забавы

Зброі ў лесе было шмат. Мы, дзятва, любілі яе збіраць. Нешта аддавалі партызанам, нешта хавалі. Хлопцам без зброі было вельмі складана. Іншых цацак не бачылі. Жаданне пастраліць у мяне заўсёды было вельмі моцнае. Хоць разумеў, што пасля стрэлу магу сам загінуць: калі немцы пачуюць. Аднойчы мы з сябрам Мішам дамовіліся сабраць вінтоўку. Я хацеў, каб ён націснуў на спускавы кручок, і я б паглядзеў, як куля са ствала выходзіць. Ён націснуў раней, і я ледзь ухіліўся. Ад бацькоў усе нашы авантуры мы хавалі...

Фота Кастуся Дробава.

Побыт

Падчас вайны, асабліва летам, мы рэдка калі начаваўлі дома. Бралі коўдру і спалі ў лесе. Таму што нямецкія карныя атрады часта рабілі аблавы ноччу і ўрываўліся ў дамы. Вярталіся пад раніцу. Хоць дзяцей немцы асабліва не чапалі.

Усе каштоўныя рэчы і вопратку складвалі ў скрыні, а потым закопвалі. Але і гэта не дапамагло. Калі вайна скончылася, скрыні павыкопвалі, але там усё пагніло.

Перамога

У Дзень Перамогі прыйшлі мы ў школу. Заняткаў не было. Падышоў да нас дырэктар і сказаў: «Ідзіце дадому, па дарозе заходзьце ў кожны дом і кажыце: "Канец вайне. Перамога!"» З гэтай радасцю мы пайшлі па вёсцы і ўсім расказвалі, што мы перамаглі.

Памятаю, як з вайны вярталіся. Хто без нагі, хто без рукі, але радасць была вялікая ад таго, што чалавек вярнуўся. А потым мой бацька прыйшоў з фронту, яго паранілі ў Кенігсбергу. Я такі радасны быў, што бацька вярнуўся жывы. На другі дзень напрасіў яго гімнасцёрку. Апрашу яе з узнагародамі. Каўнер быў яго вялікі, што давялося згортаваць некалькі разоў. І я пайшоў па вёсцы выхваляцца тым, які ў мяне бацька герой.

Вікторыя АСКЕРА

Пацеха з меха

Міхась СЛІВА

Усмешкі

Ведае слабінку

Паміж мужам і жонкай:
— Толя, ты мяне кахаеш?
— Кахаю, але ж ты сёння ўжо купіла сабе сумачку! Што яшчэ хочаш?
— Нагледзела ў краме цудоўныя чаравічкі!..

Бабуліна радасць

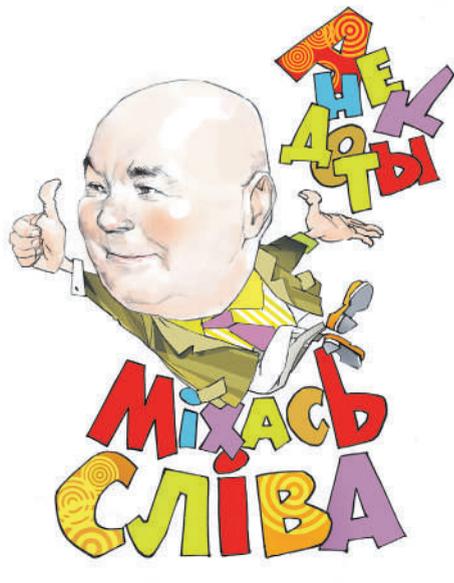
Гутараць дзве бабулі:
— Ваш унучак размаўляе?
— Пакуль што не.
— А наш Юраська ўжо гаворыць!..
— І што ж ён сказаў?
— Баба — бяка.

Несумяшчальнасць

Муж разводзіцца з жонкай. Тлумачыць:
— У нас несумяшчальнасць.
— Як гэта? — удакладняе суддзя.
— Я хачу піць гарэлку, а жонка забара- няе.

Каб пазналі

— Навошта ты зняла акуляры? — раз- гублена пытаецца муж у жонкі, седзячы за рулём новага моднага аўта.

Малонак Алега Карповіча

— Баюся, што ў акулярах мяне сяброўкі не пазнаюць!..

Як вавёрка ў коле

— Нешта ты, Наташа, зусім схуднела!
— Муж прыехаў з заробкаў на пабыўку, дык цэлымі суткамі кручуся як тая вавёрка ў коле: удзень — на працы, увечары — на кухні, а ноччу — у спальні.

Андрэй СІДАРЭЙКА

Свая кампанія

Гумарэска

Малады пісьменнік Ягор Васечкін прынёс твор у рэдакцыю літаратурнага часопіса «Пегас». І адразу паклаў рукапіс на стол галоўнага рэдактара Віктара Самавалава. Той паабяцаў прачытаць праз тыдзень.

Калі настаў час даваць адказ, рэдактар сумна прамовіў:

— Не падыходзіць. Па-першае, фантастыку мы не друкуем, па-другое, гэта вельмі далёка ад нашага кантэнту. Вы чыталі наш часопіс?

— А як жа!

— Відаць, няўважліва, — адзначыў рэдактар. — Часам мастацкімі твора- мі могуць быць не толькі традыцый- ныя формы — апавяданне, аповесць, роман, але і мемуары, дзённікавыя запісы. Вось я, напрыклад, ужо напі- саў і надрукаваў сем частак такіх за- пісаў. Чытачы і знаёмыя кажучь, што ім вельмі падабаецца: глыбокія дум- кі, разважанні, назіранні за жыццём і прыродай. І, ведаеце, часам такія за- пісы-мемуары становяцца бестселера- мі, класікай.

— Зразумеў! — усклікнуў аўтар. — Я хоць і малады творца, але ў мяне ўжо

дастаткова назбіралася ўражанняў, каб падзяліцца імі з чытачамі.

Праз месяц Ягор Васечкін зноў быў у кабінце галоўнага рэдактара.

— Вось! — шчасліва выгукнуў ён.

Рэдактар паабяцаў прачытаць рукапіс. — Ведаеце, гэта не зусім тое, — праз тыдзень адказаў галоўны.

— Чаму? — здзівіўся малады твор- ца. — Мае дзённікавыя запісы не горшыя за вашыя. Вось вы апісваеце, як гуляеце з сабакам, як да вас на працу заходзіў ся- бар, як вы ездзілі на дачу, у іншы горад. А часам вашы назіранні вельмі простыя: «Ноч. Цішыня. Свецяць зоры». Ці не магу я апісаць, як хадзіў на дыскатэку, цалаваўся з Люскай, прагульваўся з Ша- рыкам, сядзеў у кавярні з сябрам Колям? Проста ў вас свая кампанія, а ў мяне — свая.

— Сапраўды, — адказаў рэдактар. — У кожнага свой час. Настане той дзень, калі і вашы запісы будуць змешчаны на старонках гэтага выдання.

Калі аўтар пайшоў, рэдактар уздыхнуў і падумаў: як жа здорава, што надыйшоў і яго час, калі ён заняў месца галоўнага і цяпер можа смела друкаваць дзённікі пра сваю кампанію.

Малады ж літаратар марыў: пройдзе дваццаць-трыццаць гадоў, ён стане вядо- мым пісьменнікам, і тады ўжо сапраўды надрукае ўспаміны пра сваю кампанію: Люську, Кольку, дыскатэкі і кавярні.

І гэта таксама будзе класікай.

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў
Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар
Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная
калегія:
Таццяна Арлова
Алесь Бадак
Дзяніс Барсукоў
Віктар Гардзей

Уладзімір Гніламёдаў
Вольга Дадзімава
Жана Запартыка
Анатоль Казлоў
Анатоль Крэйдзіч
Віктар Кураш

Алесь Марціновіч
Вячаслаў Нікіфараў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@vziasda.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220034, Мінск, вул. Захарова, 19
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.vziasda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 325-85-25
намеснік галоўнага
рэдактара — 377-99-72

адказны сакратар — 377-99-72
адзел крытыкі і бібліяграфіі — 317-20-98
адзел прозы і паэзіі — 317-20-98
адзел мастацтва — 377-99-72
бухгалтэрыя — 287-18-14

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах.
Падпісныя індэксы:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны
для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай
рэгістрацыі сродку масавай
інфармацыі № 7 ад 10.12.2012,
выдадзенае Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар
Павел Якаўлевіч СУХАРУКАУ
Нумар падпісаны ў друку
7.05.2020 у 11.00
Ум. друк. арк. 3,72
Наклад — 931

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
«Выдавецтва «Беларускі Дом друку»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1.
Індэкс 220013

Заказ — 1576
Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рукапісы прымаюцца толькі ў электронным
выглядзе (праграма Microsoft Word),
не вяртаюцца і не рэцензуюцца.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць
з меркаваннямі аўтараў публікацыі.